

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA SOCIOLOGIE, ANDRAGOGIKY A KULTURNÍ

ANTROPOLOGIE

INFORMAČNÍ GRAMOTNOST SENIORŮ

Magisterská diplomová práce

Obor studia: Andragogika

Autor: Bc. Kateřina Zemánková

Vedoucí práce: PhDr. Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D., MBA

Olomouc 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma „INFORMAČNÍ GRAMOTNOST SENIORŮ“ vypracovala samostatně a uvedla jsem v ní veškerou literaturu a ostatní zdroje, které jsem použila.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování:

Ráda bych zde poděkovala paní PhDr. Mgr. Naděždě Špatenkové, Ph.D., MBA za odborné vedení při zpracování mé diplomové práce, za cenná doporučení, vstřícnost a trpělivost.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Bc. Kateřina Zemánková
Katedra:	Katedra sociologie, andragogiky a kulturní antropologie
Obor studia:	Andragogika
Obor obhajoby:	Andragogika
Vedoucí práce:	PhDr. Mgr. Naděžda Špatenková, Ph.D., MBA
Rok obhajoby:	2020
Název práce:	INFORMAČNÍ GRAMOTNOST SENIORŮ
Anotace práce:	<p>Diplomová práce se zabývá informační gramotností seniorů. Zaměřila jsem se pouze na segment ICT zběhlosti seniorů, protože problematika informační gramotnosti je velmi obsáhlé téma a nebylo možné v rámci jedné diplomové práce pojmout problematiku komplexně. Cílem práce bylo zjistit, jaká je ICT zběhlost seniorů Olomouckého a Moravskoslezského kraje ve vztahu k demografickým a sociálním charakteristikám. Jako výzkumnou metodu jsem zvolila dotazníkové šetření. Získaná data byla vyhodnocena pomocí deskriptivní statistické analýzy a následně vyhodnocena pomocí statistického testu závislosti (Chí-kvadrát pro kontingenční tabulky). V práci jsem ověřovala čtyři předem stanovené hypotézy, které byly ve dvou případech potvrzeny a ve dvou vyvráceny. V závěru práce bylo doporučeno na základě výsledků rozšíření ICT kurzů pro seniory.</p>

Klíčová slova:	Senior, stáří, stárnutí, aktivní stárnutí, digitální propast, edukace, informační gramotnost, informační a komunikační technologie (ICT), informační společnost.
Title of Thesis:	INFORMATION LITERACY OF SENIORS
Annotation:	The diploma thesis deals with information literacy of seniors. I focused only on the ICT proficiency of seniors, because the issue of information literacy is a very extensive topic and it was not possible to conceive the issue comprehensively in one diploma thesis. The aim of this thesis was to find out the ICT proficiency of seniors in the Olomouc and Moravian-Silesian regions in relation to demographic and social characteristics. As a research method I chose a questionnaire survey. Obtained data were evaluated by descriptive statistical analysis and subsequently evaluated by statistical dependence test (Chi-square). In this thesis I verified four predetermined hypotheses, which were confirmed in two cases and refuted in two cases. At the end of the work it was recommended based on the results of extending ICT courses for seniors.
Keywords:	Senior, old age, aging, active aging, digital divide, education, information literacy, information and communication technologies (ICT), information society.
Názvy příloh vázaných v práci:	Příloha č. 1: Dotazníkové šetření
Počet literatury a zdrojů:	84
Rozsah práce:	124 281 znaků (včetně mezer), s. 91

OBSAH

ANOTACE.....	4
OBSAH.....	6
ÚVOD.....	7
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. SENIOŘI	9
1.1. STÁŘÍ VS. STÁRNUTÍ	11
1.2. ÚSPĚŠNÉ AKTIVNÍ STÁRNUTÍ.....	13
1.3. SENIOŘI A DIGITÁLNÍ PROPAST	15
1.4. EDUKACE SENIORŮ	18
2. INFORMAČNÍ GRAMOTNOST	24
2.1. MODEL INFORMAČNÍ GRAMOTNOSTI.....	27
2.2. FUNKČNÍ GRAMOTNOST	29
2.3. POČÍTAČOVÁ GRAMOTNOST VS. ICT GRAMOTNOST VS. ICT ZBĚHLOST	33
3. ICT A SENIOŘI.....	36
3.1. VYUŽÍVÁNÍ ICT SENIORY.....	38
3.2. VÝZKUMY ICT GRAMOTNOSTI SENIORŮ	41
II. EMPIRICKÁ ČÁST	
4. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	47
4.1. CÍL PRÁCE A DÍLČÍ ÚKOLY	47
4.2. METODOLOGIE VÝZKUMU	48
4.2.1. OPERACIONALIZACE.....	49
4.2.2. ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	52
4.2.3. INDEX ICT ZBĚHLOSTI	63
4.3. VÝSLEDKY A DISKUZE.....	64
ZÁVĚR.....	74
SEZNAM ZKRATEK.....	77
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	79
SEZNAM PŘÍLOH.....	89

ÚVOD

Je to vždy vhodná doba pro starého muže - učit se. (Aischylos)

Tento citát nabádá k zamyšlení nad otázkou stárnutí a vzdělávání. Lidé mohou být často mylně přesvědčeni, že ve stáří již dalšího vzdělání nepotřebují. Avšak svět se neustále vyvíjí a s ním se mění i potřeby, které člověk k pohodlnému životu v něm potřebuje. Jak zmiňuje Baláž (2013, s. 7) současná společnost je charakteristická expanzí informačních komunikačních technologií, globalizací ekonomiky, přeměnou trhu práce a zvýšenou migrací obyvatelstva. Všechny tyto faktory zdůrazňují strategický význam vzdělávání a učení se během celé životní dráhy.

Naše populace stárne. Toto tvrzení dokazují i údaje ČSÚ, které uvádějí, že v ČR v roce 2050 budou zhruba 3 miliony seniorů. V porovnání s letošním rokem, kdy jich v naší zemi je zhruba 2,04 milionu, je zřejmé, že je nutné se touto problematikou zabývat (Statistika&My, 2019, s. 24). Seniors bychom neměli považovat za část populace, o kterou se musí společnost starat, ba naopak bychom k nim měli přistupovat jako ke skupině, která může nabídnout zkušenost, vyrovnanost a porozumění. Vždyť nejbohatší společnosti jsou ty s největším podílem starších lidí. Jsou to společnosti s největším potenciálem, ne s největšími problémy. Obecně jsme zvyklí uvažovat o stárnutí populace pouze jako o hrozbě, ale málo už o tom, jaké mohou být přínosy delšího života a většího počtu seniorů ve společnosti a co je potřeba udělat, abychom si systematicky jako společnost připravili podmínky pro kvalitu života budoucích generací.

Ještě v devadesátých letech člověk bezpečně poznal českého seniora od západního. Ti západní bývali lépe oblečení, vypadali mladší a šťastnější. Určitý rozdíl stále poznáme, ale již není tak markantní. Se zvyšující se životní úrovní se zlepšuje kvalita života i zájem o moderní technologie. I senioři jsou

si vědomi toho, že aby (nejen pro svá vnoučata) nebyli „mimo“, je třeba se o moderní technologie zajímat. Obecně se mluví o tom, že málokterý mladý člověk si umí představit život bez telefonu, počítače nebo tabletu. V poslední době se ovšem setkávám s tím, že i senioři tyto technologie rutinně využívají. Vlivem těchto moderních technologií se život zrychluje. Jenže výuka počítačové gramotnosti se stala součástí výuky na základních školách až v posledních patnácti letech, a tak poskytuje mladší generaci jistou „konkurenční výhodu“.

Jak jsou na tom ale v těchto případech starší lidé, kterých se rozvoj informačních technologií příliš nedotkl a toto téma je pro ně nové? Názory v této problematice jsou různé. Osobně se přikláním k názoru Špatenkové a Smékalové, které uvádějí, že i senioři chtějí profitovat z moderních technologií, pokud jim usnadňují (a zbytečně nekomplikují) život. Stále více seniorů užívá internet, seznamuje se s výhodami Skypu i Facebooku, nakupuje přes internet, umí ovládat nejen mobilní telefony, počítače, ale i tablety (2015, s. 84). A proto cílem této diplomové práce je zjistit, jaká je ICT zběhlost seniorů Olomouckého a Moravskoslezského kraje ve vztahu k demografickým a sociálním charakteristikám.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. SENIOŘI

Pro účel této práce je nutné vymezit pojem senior hned z kraje, jelikož právě senioři jsou cílovou skupinou mého výzkumu. V mnoha publikacích se s pojmem pracuje automaticky, bez jasného vymezení (srov. Kovářová, 2012; Zormanová, 2017). Tento problém platí i v praxi – jeho užívání je frekventované, ovšem v obecném povědomí se představy vymezení toho pojmu značně liší. Tošnerová v této souvislosti uvádí, že seniorem je v populaci intuitivně chápán člověk, který dosáhl vyššího (přesně nespecifikovatelného) věku, přičemž s rostoucím věkem se obecně předpokládá také celkově zhoršující se zdravotní stav (2002, s. 38). Vidovicová a Rabušic (2003, s. 12) pak rozlišují několik determinujících faktorů vnímání stáří. Nejčastěji jimi jsou věk, fyzický zdravotní stav, ztráta autonomie, ztráta duševní svěžesti, odchod do důchodu nebo potíže s přizpůsobováním se změnám. Seniorská populace je tedy velmi heterogenní. V různých životních fázích řeší různé problémy, úkoly, mají rozdílné priority, zájmy, aj. Čevela, Kalvach, Čeledová uvádějí, že senioři se mezi sebou navzájem dramaticky liší věkem (reálné rozpětí 60-110 let), zdravotním i funkčním stavem, životním stylem, ekonomickými podmínkami, sociální sítí, vzděláním, životními a pracovními zkušenostmi, zájmy, hodnotovým systémem, osobnostními rysy, prioritami, představami o dalším životě ad. (2012, s. 27). Velké rozdíly také najdeme právě v informační gramotnosti (dále jen „IG“).

Názory na vymezení pojmu senior se u autorů zabývajících se touto problematikou různí. Špatenková ve výzkumné zprávě (2016, s. 18-19) uvádí, že pojem senior není jednoznačně vymezen. Nelze člověka zahrnout do kategorie senior pouze podle chronologického věku a vždy záleží na

posouzení jeho zdatnosti, závislosti aj. Stejně tak ani v naší legislativě nenajdeme jasné vymezení. Řada autorů se však shoduje, že za seniora je považován člověk, který dosáhl věku 65let (srov. Šerák, 2009; Všeobecná encyklopedie, 1999; Eurostat, 2015; Špatenková, Smékalová, 2015; Mnohojazyčný demografický slovník, 2005; Statistika&My, 2019). Tuto věkovou hranici potvrzuje i citace Bernice L. Neugartenové, která navrhla členění stáří na tyto tři kategorie:

- 65-74 let: mladí senioři
- 75-84 let: staří senioři
- 85 let a více: velmi staří senioři (in Špatenková, Smékalová, 2015, s. 49).

Autoři (srov. Čornaničová, 1998; Špatenková, Smékalová, 2015) však také upozorňují, že za seniora nelze automaticky považovat člověka, který dosáhl tzv. důchodového věku, jelikož doba odchodu do důchodu se liší jak v České republice, tak v zemích OECD. Často totiž v této souvislosti dochází k mylnému slučování nebo zaměňování pojmu senior s příbuznými pojmy jako je důchodce, penzista, starý člověk, geront, veterán apod. Čornaničová říká, že pojem důchodce je spíše označením sociálního statusu, oproti tomu pojem senior je vnímán jako významově přehledný a lehce se z něj dají tvořit odvozeniny či synonyma (1998, s. 26-27).

S ohledem na následující kapitoly bych pro účel této práce vymezila seniora takto:

- **Seniorem je člověk nad 50 let a více (bez ohledu na jeho zdravotní jeho stav, míru autonomie nebo pobírání důchodu).**

Věkovou hranici 50 let volím zejména proto, že tento věk je jedním z kritérií pro přijetí na univerzitu třetího věku a také proto, že se jedná o lidi

v předdůchodovém věku, kteří budou v blízké budoucnosti patřit do kategorie mladých seniorů.

1.1. STÁŘÍ VS. STÁRNUTÍ

Skutečnost, že naše populace stárne, je běžný fakt, který řeší každá společnost. Je to pro nás nová situace, na kterou je potřeba reagovat. Jak ale ke starým lidem přistupovat? Mühlpachr říká, že společenský přístup ke stáří má dva aspekty:

- 1) Potřeby a zájmy stále se zvyšujícího počtu seniorů, otázky smysluplnosti, kvality a zabezpečení jejich života
- 2) sociálně ekonomické důsledky stárnutí populace včetně ovlivnění hospodářského rozvoje a sociálního smíru (2009, s. 18).

Abychom tedy mohli vytvořit komfortní společnost nejen pro seniorskou populaci, je nutné pochopit význam a roli stáří, a především také potřeby a zájmy, které z tohoto období vyvstávají. Vzhledem k tomu, že žijeme v informační společnosti, pro kterou je charakteristické využívání moderních technologií, je nutné, aby senioři pro zabezpečení kvality svého života zvyšovali svou IG a nezůstali tak na okraji společnosti. Na skutečnost, že v informační společnosti ICT prorůstá do všech sfér života, upozorňuje například Mašková (in Kovářová, 2012, s. 61). Stejně tak i Průcha s Veteškou upozorňují, že dnes kvalita života většiny lidí závisí na toku informací a jejich zvládnutí (Průcha, Veteška, 2014, s. 139). IG se budu blíže zabývat v kapitole 2.

Autoři stáří vnímají jako poslední vývojovou etapu každého z nás (srov. Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012; Kalvach, 1997; Mühlpachr, 2009, Čornaničová, 2015, Mnohojazyčný demografický slovník, 2005). Počátek stáří není přesně určen. Někdy se za něj považuje věk, kdy se většinou odchází do důchodu, tj. 60 - 65 let. Lidé žijící v tomto období se považují za staré osoby

(Mnohojazyčný demografický slovník, 2005, s. 52). Označení „starý člověk“ používají ve spojení s pojmem stáří i Špatenková a Smékalová. Upozorňují ale, že v souvislosti s negativní image stáří je toto pojmenování poněkud problematické. Proto se dnes používají obraty jako „v nejlepších letech“, „v požehnaném věku“, „dříve narození“, „zkušenější a zralejší“ apod. (2015, s. 48). Z výsledků empirického výzkumu Vidovičové a Rabušice vyplývá, že v Česku je jako starý vnímán především ten, kdo jako starý vypadá a kdo není v dobrém zdravotním stavu. Zajímavé ale je, že většina Čechů nevnímá odchod do důchodu jako důvod považovat člověka jako starého (2003, s. 11).

Čevela, Kalvach a Čeledová upozorňují na skutečnost, že s nástupem dlouhověkosti společnosti je nutné přehodnotit vymezení a klasifikaci stáří a především přístupy k lidem vyššího věku. Zvláště je třeba respektovat:

- dlouhé trvání života ve stáří
- heterogenitu stáří
- důsledně osobnostní, individuální, perzonifikovaný přístup k jednotlivým starším lidem
- značný osobní i společenský potenciál seniorů, ambice úspěšného stárnutí a zdravého aktivního stáří (2012, s. 26).

Přístup společnosti k seniorům by měl být komplexní, řízený a především individuálně zaměřený. Prioritně by se měl zaměřit na jejich potřeby a přání. Taktéž by se však mělo dbát na poskytnutí základní pomoci a podpory tak, aby byla zabezpečena aktivní ochrana jejich práv. Na podporu seniorů upozorňuje i Čevela, Kalvach a Čeledová. Podpora podle nich vede k vyšším úrovním fungování. Proto vymezují dvanáct základních podpor seniorů, z nichž pro účel této práce je nejrelevantnější „podpora využití vyspělých informačních, komunikačních a dalších technologií“ (2012, s. 162-164). K mezinárodním prioritám aktivní ochrany práv seniorů pak patří:

- důsledná integrace seniorů do společnosti, prevence segregace,
- mezinárodní tolerance s vyloučením ateismu, věkové diskriminace (ageismus),
- důraz na kvalitu života ve stáří,
- maximální účelnost všech forem péče, služeb a čerpání nákladů, včetně restrukturalizace a geriatrické modifikace služeb historicky vzniklých v mladé společnosti (Mühlpachr, 2009, s. 17).

Na důležitost podpory ve stáří také upozorňuje Ministerstvo práce a sociálních věcí, a to konkrétně ve strategickém dokumentu politiky stárnutí, který se nazývá „Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí 2013 – 2017“. Pro tuto práci je relevantní konkrétně Specifický cíl 4: Podpořit rozvoj informačních a komunikačních technologií a služeb asistovaného života pro seniory¹ v ČR (2013, s. 42). Podporou kvality života ve stáří se zabývá také Langmeier a Krejčíková, kteří v této souvislosti zdůrazňují především principy nezávislosti, participace, seberealizace a důstojnosti starých lidí. Prosazují také koncepci „aktivního stárnutí“², kde zmiňují, že nárůst starší populace nemusí nutně znamenat zvýšení počtu osob závislých a nemocných, je-li společností dostatečně zajištěna prevence vzniku závislosti (2006, s. 210). Této problematice je věnována následující kapitola.

1.2. ÚSPĚŠNÉ AKTIVNÍ STÁRNUTÍ

Čornaničová upozorňuje, že pojem stárnutí je často mylně zaměňován s pojmem stáří. Stárnutí je celoživotní proces týkající se naprosto každého

---

¹ Služby asistovaného života umožňují prodloužit období, ve kterém lidé mohou žít důstojně ve svém přirozeném prostředí prostřednictvím zvyšování autonomie a sebedůvěry; vykonávat každodenní činnosti; monitorovat a poskytovat péči o starší nebo nemocné osoby za účelem zvyšování jejich bezpečnosti a zároveň i ušetřit finanční zdroje.

² Aktivní stárnutí označuje progresivní přístup ke stárnutí a starým lidem, jehož cílem je zajištění vysoké kvality života v pozdním věku, využití potenciálu starších osob, udržení starších osob na trhu práce a zlepšení mezigeneračních vztahů (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 96)

člověka po celém světě (1998, s. 39-40). Špatenková, Smékalová tento proces příhodně vystihly: „Stárnutí je cestou do stáří“ (2015, s. 64). Tato cesta však nemusí být negativní, ačkoli je spojována s očekávaným zhoršujícím se zdravotním stavem. Právě koncept aktivního stárnutí má změnit představu stárnutí jako doby slábnutí a ztrát.

Autoři (srov. WHO, 2007; Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012; Vidovičová, Galčanová, Kafková a Sýkorová, 2013) se shodují, že aktivní stárnutí je celoživotní proces, nikoli časově ohraničená etapa, který se nejčastěji používá právě v souvislosti se seniory a jejich aktivnímu udržení ve společnosti, využití potenciálu starých osob, zlepšení mezigeneračních vztahů a především se zaměřuje na zlepšení kvality života seniorů a prožívání stáří. Vidovičová, Galčanová, Kafková a Sýkorová tvrdí, že díky této teorii jsou senioři vnímáni jako jedinci aktivně ovlivňující podmínky svého života (2013, s. 130). Pro úspěšné stárnutí je charakteristické, že lidé zůstávají fyzicky i psychicky v pohodě i ve velmi vysokém věku (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 61). Kalvach říká, že mezinárodní zkušenosti nasvědčují tomu, že nové generace se dožívají stáří ve stále lepší kondici. Zdá se, že nezdatnosti a závislosti ve stáří ubývá a že se posouvá do vyššího věku. K hlavním důvodům podle něj patří civilizační vývoj, prevence chorob, změny životního stylu a větší angažovanost seniorů souhrnně označované jako úspěšné stárnutí (2004, s. 1). K důsledkům aktivního stárnutí pak patří například vytváření společnosti bez věkových bariér, vzrůstají ambice, ale i zodpovědnost starých lidí za kvalitu jejich života a za seberealizaci.

Koncept úspěšného stárnutí má dlouhou historii jak na poli sociální, tak i vzdělávací gerontologie (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 62). Právě edukace může být pro seniory jistou příležitostí, jak rozvíjet svou IG. Taktéž rozšíření internetu a distančních forem vzdělávání otevírá relativně velký prostor, jak se dostat k potřebným informacím. Informační éra a rozvoj ICT může

seniorům poskytnout možnost zapojit se do procesu učení a vzdělávání. Kalvach v této souvislosti uvádí, že právě seniorské vzdělávání je významný nástroj pro aktivizaci mozku a prevenci fenoménu tzv. veteránství. Uvádí, že v současnosti je důraz kladen zejména na počítačovou gramotnost seniorů. Přibývá tak kurzů práce s počítačem speciálně pro seniory, což je důležité mimo jiné pro zachování mezigeneračního pochopení a mezigenerační komunikace, např. seniorů s vnuky (Kalvach, 2004, s. 7).

Ať už jde o vzdělávací či zájmové aktivity, všechny přispívají k tomu, aby stárnutí bylo úspěšné a aktivní. Seniorům mohou poskytovat psychickou aktivitu, pocit životní smysluplnosti, ale také mohou zlepšovat sociální síť, která kolem každého seniora brání osamělosti a navozuje atmosféru sounáležitosti a jistoty kontaktu.

1.3.SENIOŘI A DIGITÁLNÍ PROPAST

Dnešní informační společnost nelze srovnávat se společností minulou. Žijeme v době, pro kterou je charakteristický rychlý rozvoj ICT, proto je často sociology nazývána jako informační³. Tento rozvoj s sebou nepřináší jen pozitiva, ale pro část populace i nový druh společenské segregace-informační a znalostní.

Práce s ICT a jejich využívání je důležitým faktorem pro plnohodnotnou integraci a účast na společenském dění. Pro člověka to tedy znamená vyšší nároky na znalost i schopnost ICT využívat. Zounek říká, že právě nevyužívání ICT vytěsňuje seniory i další osoby z účasti na společnosti vědění, a to konkrétně kvůli zastarávání informací, znalostí a neovládání

---

³ Termín informační společnost definují například Basl a Pour: „Informační společnost je termín používaný v souvislosti se zaváděním a rozvojem nových, především informačních a komunikačních technologií (počítačů, internetu apod.) do nejrůznějších oblastí každodenního života (2015, s. 1).

nových technologií (2006, s. 101). Výsledkem pak bývá většinou to, že se tito lidé nacházejí v digitální propasti.

Digitální propast, taktéž digital divide, digital gap (srov. Altmanová a kol., 2012; Sak, Kolesárová, 2012; Zounek, 2006) lze charakterizovat jako rozdíl mezi lidmi, kteří mohou profitovat z možností poskytovaných těmito technologiemi a těmi bez této možnosti. Ačkoli dle šetření digitální gramotnosti MPSV senioři využívají ICT stále častěji, jsou to právě oni, kdo jsou touto propastí zasaženi nejvíce. Jejich zájem i schopnost využívat ICT klesá především s narůstajícím věkem, ale faktorů, které vztah k ICT ovlivňují je více, např. finanční situace, bydliště, vzdělání, pohlaví aj. (MPSV, 2017, s. 23-24). Jedličková navíc v této souvislosti uvádí, že čím více společnost staví na službách a aktivitách založených na ICT, tím více se od sebe vzdalují ti, kteří mají a ti, kteří nemají možnosti ICT plnohodnotně využívat (2006, s. 55). Pokud tedy digitální propast připojíme k problémům, které seniory postihují, např. zdravotní komplikace, sociální odloučení aj., způsobuje tento hendikep právě odsunutí seniorů na okraj společnosti. Přitom dle teorie aktivního stárnutí mají senioři stejné potřeby jako jedinci ve střední dospělosti. Jedná se o potřebu vést aktivní život a být užitečný. Jenže dle Zormanové ukončení pracovní činnosti a odchod do důchodu má za následek ztrátu profesní role, úbytek sociálních kontaktů, snížení aktivity daného jedince a snížení možností komunikace. Někteří senioři se ocitají v pozici, která snižuje jejich vlastní hodnotu (2017, s. 62). Jedním z kompenzačních nástrojů, který pomáhá eliminovat následky spojené se ztrátou profesní role, a eliminovat tak možnost sociální exkluze z důvodu sociálního vyloučení, je například vzdělávání seniorů. Vzdělávání seniorů je věnována následující podkapitola.

Abychom mohli plně pochopit fenomén digitální propasti, je třeba jasně specifikovat jeho závislost mezi sociálním vyloučením a informační propastí.

Vavřík říká, že v běžném pojetí souvisí sociální exkluze s několika základními faktory, mimo jiné s nedostatečným finančním zajištěním znemožňujícím plnou participaci na životě společnosti a s příliš nízkým vzděláním, respektive s neadekvátními či zastaralými vědomostmi (2010, s. 31). Digitální vyloučení je tedy určitou kategorií sociální exkluze, současně je však konkrétně vymezeno vůči ostatním druhům vylučování ze společnosti, jako např. nezaměstnanosti či postižení. Do popředí se tak dostává otázka vhodného souboru dovedností a především povědomí digitálně vyloučeného člověka o potencionálních možnostech, o které přichází v důsledku toho, že nemá přístup k běžně využívaným ICT. Tomczyk potvrzuje, že digitální vyloučení je jedním z typů sociální exkluze v informační společnosti a uvádí tyto souvislosti v následující tabulce:

Sociální vyloučení	Digitální vyloučení
zhoršení materiálních podmínek, nezaměstnanost	Nemožnost najít zaměstnání v dynamicky se vyvíjejícím sektoru IT, nemožnost pracovat na pozicích, jež vyžadují počítačové dovednosti.
poruchy komunikace se společnostmi	Nemožnost udržovat kontakty s příslušníky informační společnosti pomocí dostupných nástrojů synchronní (komunikátory, chaty) či asynchronní (elektronická pošta, diskusní fóra) komunikace.
omezení nebo nemožnost využívat veřejné instituce	Omezení možnosti využívat služeb e-vlády a e-správy (např. hlasování prostřednictvím Internetu, online předkládání žádosti či návrhů ve správním řízení).
diskriminace	Absence účinných legislativních řešení, jež by měla reálný vliv na minimalizování bílých míst na mapě přístupu k síti a vzdělávání jednotlivců zaměřené na kompetence v oblasti IT.
chybějící přístup k veřejnému trhu služeb a obchodu	Nemožnost nakupovat zboží a služby na Internetu, či využívat další e-řešení (např. e-bankovníctví, e-zdraví, e-knihovny).
absence kulturního života	Omezený přístup ke kultuře tvořené na Internetu (hudba, umělecká díla, e-knihy).

Tomczyk, 2015, s. 95

Za přímou příčinu nerovnoměrného přístupu k ICT ve společnosti můžeme označit např. nerovnou distribuci materiálních, vědomostních, kulturních zdrojů. Zounek s odkazem na Norrise považuje digitální propast jako multidimenzionální fenomén, který zahrnuje tři odlišné aspekty:

- globální propast– nerovnosti mezi vyspělými a rozvojovými zeměmi v přístupu k ICT a ke službám internetu

- sociální propast– rozdíly mezi informačně „chudými“ a „bohatými“ lidmi v rámci jednoho národa či země
- demokratická propast– rozdíly mezi těmi, kteří používají, a těmi, kdo nepoužívají digitální zdroje k angažování se a participaci na veřejném životě (Zounek, 2006, s. 115).

Z těchto aspektů vyplývá, že využívání ICT v informační společnosti je nutností. Pokud nepůjdeme tomuto trendu vstříc, nevyhneme se sociálnímu vyloučení. Bohužel toto vyloučení platí i pro osoby, které sice mají zájem se informačně vzdělávat, ale nemají dostatek finančního kapitálu, vyskytují se v oblasti, kde tyto služby nejsou poskytovány nebo na světě informací nemohou participovat z jiného důvodu. Tuto informační propast zmiňují proto, že právě pro cílovou skupinu mé práce, seniory, je v našich podmínkách největší hrozbou.

1.4.EDUKACE SENIORŮ

Účinným nástrojem v „boji s digitálním vyloučením“ může být edukace. Od poloviny 20. století se profiluje samostatná věda zvaná gerontagogika (používají se i názvy geragogika, gerontogogika, gerontopedagogika, vzdělávání seniorů aj.), která zahrnuje prakticky veškeré edukační aktivity spojené se seniory, a to:

- a) **edukaci seniorů** – vzdělávací aktivity určené pro seniory,
- b) **preseniorskou edukaci** – příprava na stáří v produktivním, předdůchodovém věku, především z hlediska zdravotního, sociálního a ekonomického
- c) **proseniorskou edukaci** – především aktivity zacílené na mezigenerační porozumění a společenské uznání stáří (Dvořáková in Krystoň, Šerák a Tomczyk, 2014, s. 74).

Gerontagogika je současně zahrnuta ve vzdělávání dospělých, a to je důležitou součástí koncepce celoživotního učení/vzdělávání (dále jen CŽU/CŽV). Autoři se shodují, že CŽU/CŽV lze chápat jako veškeré účelné formalizované i neformalizované činnosti související s učením. Tyto činnosti jsou chápány jako jediný propojený celek, který dovoluje rozmanité a četné přechody mezi vzděláváním a zaměstnáním a který umožňuje získávat stejné kvalifikace a kompetence různými cestami a kdykoli během života (srov. Průcha, Veteška, 2014; Bartoňková, 2013; Strategie, 2007; Zormanová, 2017). Brdlička tvrdí, že jedním z hlavních rysů informační společnosti je nutnost právě CŽV (2003, s. 11). Pokud člověk potřebu CŽV nepřijme, nebude schopen splnit všechny požadavky moderního, rychle se informačně měnícího světa, nebude rozumět jeho změnám, neuplatní se na trhu práce ad. Vzdělávání a především vědění je chápáno jako klíčové pro rozvoj jedince, ale i pro rozvoj společnosti. Jednou získané vědomosti nejsou dostačující pro zbytek života, ale je nutné je dále rozvíjet, vzdělávat se v nových poznacích ad. Toffler říká, že: „Negramotný člověk ve 21. století nebude ten, kdo neumí číst a psát, ale ten, kdo není schopen učit se“ (1970, s. 211). Senioři si IG mohou osvojovat v rámci různých forem celoživotního učení:

- a) Formálního–odehrává se výhradně ve vzdělávacích institucích, a funkce, cíl, obsah výuky, didaktické prostředky a způsob hodnocení jsou jasně vymezeny a realizovány podle platné legislativy. Ukončení výuky je spojeno s oficiálními zkouškami a na stvrzení se vydává úřední diplom, osvědčení, certifikát aj.
- b) Neformálního– uskutečňuje se mimo oficiální školský systém, tudíž nevede k ucelenému školskému vzdělání. Je flexibilní např. k potřebám, zájmům, přáním, návykům, dovednostem, vlastnostem vzdělávaných.

- c) Informálního– trvá po celý život. Je neorganizované, nesystematické, vede k osvojování dovedností a postojů z každodenního života (srov. Špatenková, Smékalová, 2015; Tomczyk, 2014; Zormanová, 2017).

Pro účel této práce je důležité zejména neformální a informální vzdělávání. Formální vzdělávání jako součást celoživotního učení umožňuje lidem, kteří nejsou spokojeni se svým dosavadním nejvyšším vzděláním, zvýšit tento stupeň vzdělání a postoupit tak na vzdělanostním i společenském žebříčku. Tato forma ale není u seniorů častá. Vzdělávání seniorů je charakteristické zejména principem dobrovolnosti, vlastní zodpovědností za dosažené výsledky, variabilitou vzdělávacích metod ad., které formální vzdělávání neumožňuje. Tomczyk říká, že v současné době můžeme pozorovat neustálý nárůst v sektoru neformálního/informálního vzdělávání (2014, s. 36). Na tuto skutečnost poukazuje i Bočková: „V seniorském věku je vzdělávání prioritně ovlivňováno skutečnými zájmy jednotlivce, poznatky a praktickými zkušenostmi, kterých nabyl v předchozích etapách života. Do popředí se tedy dostává zájmové vzdělávání, vzdělávání směřující k seberealizaci a plnění humanizující poslání“ (2002, s. 37). Špatenková a Smékalová pak v souvislosti vzdělávání seniorů uvádějí výuku informační a počítačové gramotnosti jako jedny z nejžádanějších (2015, s. 35).

Učení probíhá jak na úrovni vědomé, tak na úrovni nevědomé. Nevědomé učení, které probíhá v rámci každodenních aktivit, je charakteristické pro informální vzdělávání. Neopominutelnou edukativní funkci masmédií v této souvislosti zmiňuje Špatenková, Smékalová. Tvrdí, že masmédiá umožňují široké spektrum edukace, např. televizní pořady, internetová vysílání aj. Potenciál seniorské populace si ale uvědomují i soukromé subjekty, např. nakladatelství a vydávají edukační publikace určené přímo pro tuto kategorii čtenářů, např. publikace typu Počítač pro seniory aj. (2015, s. 100).

Správně navržená a vhodně realizovaná edukace seniorů může být efektivním nástrojem proti digitálnímu vyloučení. Tomczyk uvádí, že vzdělávání seniorů v oblasti IT plní primárně funkci přiblížení informační společnosti starším členům a zároveň předcházení, respektive odstraňování digitálního vyloučení (2015, s. 49). Edukace totiž napomáhá seniorům orientovat se v dnešním světě a pomáhá jim plnohodnotně se zapojit do veřejné i soukromé sféry života. V tomto kontextu je třeba připomenout poznatky z oblasti andragogiky, a to, že edukace není pouze jednoduchá výměna informací mezi vzdělavatelem a vzdělávaným, ale jak tvrdí Malewski, „smyslem edukace je změna chování vlivem složitých interních a externích interakcí, které vedou k permanentnímu vývoji jednotlivců“ (1998, s. 135).

Zvyšování IG seniorů je nutné i pro samotnou edukaci. ICT totiž nemusejí být vždy jen předmětem výuky, ale čím dál častěji se také stávají prostředkem výuky (srov. Tomczyk, 2015; Sak a kol., 2007). Mezi moderními didaktickými prostředky můžeme najít například počítače, interaktivní tabule, tablety, chytré telefony, počítačové aplikace aj. Kupisiewicz pak uvádí, že názor odborné veřejnosti na toto téma je, že množství a pestrost těchto pomocných prostředků zvyšuje atraktivitu edukačního procesu (in Tomczyk, 2015, s. 160). Kovářová s odkazem na Biernátovou říká, že bez sociálních médií se ve výuce neobejdeme, neboť jsou tak výrazně zapojena do běžného života, že je výhodné toho využít, než to obcházet (Kovářová, 2012, s. 87).

Edukace seniorů může probíhat v různých institucích, které seniorům pomáhají adaptovat se na novou životní situaci, získat nebo rozšířit svoje poznatky a znalosti. Mezi instituce vzdělávání seniorů patří např.:

- Univerzity třetího věku

- akademie třetího věku
- univerzity volného času
- kluby seniorů
- soukromé vzdělávací agentury
- knihovny
- kulturní domy a střediska
- domy dětí a mládeže, které organizují například počítačové kurzy pro seniory (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 89-99).

Budoucnost vzdělávání seniorů může mít dle Seleckého následovné podoby:

- informační systém pro seniory (moodle)
- sociální sítě, např. facebook, google plus.twitter
- videogalerie (youtube), např. krátká videa o studijních programech, promoce aj.
- videohelpy, např. krátká videa o tom, jak vyplnit přihlášku, jak se přihlásit do sociální sítě aj.
- WikiSenior (otevřená online encyklopedie) (2014, nestránkováno).

Pro společnost je pozitivní, že využívání ICT ve vyšším věku dramaticky zlepšuje, a to především stárnutím nových „uživatelských“ generací, méně též vzděláváním seniorů (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 44). Současná seniorská generace již zastihla nástup počítačů během své profesní dráhy a u mnohých se pak stal nedílnou součástí jejich domácností a taktéž běžným nástrojem komunikace a vyhledávání informací. Pro ty, kteří ICT do svého životního stylu nezačlenili, se nabízí možnost edukace, především pak programy zaměřené na informační vzdělávání, rozvoj ICT kompetencí aj.

Edukační aktivity mohou seniorům poskytnout nejen kvalitní trávení volného času, ale jsou i efektivním prostředkem rozvoje jejich osobnosti, zvýšení kulturního kapitálu, seberealizaci ad. Edukace v oblasti ICT pak

stimuluje občanské aktivity, zájem o společenské dění a snižuje tak riziko sociálního vyloučení seniorů.

SHRNUTÍ

Problematika stáří a stárnutí se v současné společnosti stává stále závažnějším celospolečenským problémem, protože z hlediska demografického vývoje dochází postupně ke stárnutí populace a vlivem prodlužování délky života k poklesu natality⁴. Proto se zejména v posledních dvaceti letech věnuje značná pozornost problematice stárnutí i na mezinárodní úrovni. Současné celospolečenské programy (např. Národní akční plán) kladou hlavní důraz nikoli na prodloužení délky života, ale zejména na podporu kvality života seniorů. K té neodmyslitelně patří i rozvoj jejich IG, jako nástroje pro snížení rizika společenské izolace, ale i jako možný nástroje či cíl edukace a trávení volného času.

---

⁴ Počtu narozených dětí

2. INFORMAČNÍ GRAMOTNOST

Žijeme v rychle vyvíjející se společnosti, ve které se člověk bez alespoň základních dovedností z oblasti informačních a komunikačních technologií (dále jen „ICT“) a bez schopnosti rychle se adaptovat na nastalé změny dostává do společenské izolace. Proto je nutné, abychom si tuto skutečnost uvědomovali, a ve svém volném čase jsme této situaci věnovali dostatek prostoru. Obzvlášť pak v období seniorského věku, kdy je hrozba izolace od společnosti vyšší. Vlivem častějších onemocnění, omezenou mobilitou, soběstačností, sníženém finančním příjmu ad., senioři již neparticipují na společenském dění tak aktivně.

V roce 2006 byl Evropským parlamentem a Radou vydán dokument Doporučení o klíčových kompetencích⁵ pro celoživotní učení. Těchto osm klíčových kompetencí mimo jiné zahrnovalo kompetenci pro práci s digitálními technologiemi: „Schopností práce s digitálními technologiemi se rozumí jisté a kritické používání technologií informační společnosti při práci, ve volném čase a v komunikaci. Předpokladem je základní znalost ICT, tj. používání počítačů k získávání, hodnocení, ukládání, vytváření a výměně informací a ke komunikaci a spolupráci v rámci sítí prostřednictvím internetu“ (2006, s. 8). V roce 2018 byl tento dokument Radou EU aktualizován, ovšem i zde klíčové kompetence zahrnují práci s digitálními technologiemi. Tentokrát však dokument apeluje na zvyšování a zlepšování úrovně digitálních kompetencí⁶ na všech stupních vzdělávání a na odborné přípravě, a to ve všech segmentech populace (2018, s. 4). I proto by senioři v této oblasti neměli zůstat opomíjeni. Jak jsem zmiňovala v úvodu práce,

---

⁵ Klíčové kompetence zahrnují schopnosti, dovednosti, postoje, hodnoty a další charakteristiky osobnosti, které umožňují člověku jednat adekvátně a efektivně v různých pracovních a životních situacích (Kol. autorů, 2001, s. 51).

⁶ František Hroník vymezuje kompetence jako „trs znalostí, dovedností, zkušeností a vlastností, který podporuje dosažení cíle (Hroník, 2007, s. 62-63).

stárnutí obyvatelstva je celosvětovým trendem a problémem. Prodlužuje se věk dožití a podíl starších osob v obyvatelstvu se tak zvyšuje. Aby senioři nezůstávali digitálně vyloučení, pro informační společnost to znamená, že je třeba věnovat větší pozornost rozvoji a užívání ICT právě u této skupiny obyvatelstva. Brdlička upozorňuje, že „v informační společnosti se uplatní hlavně ten, kdo dokáže informace přeměňovat na znalosti a pracovat v týmu, často bez osobního kontaktu s ostatními. To znamená například i to, že se dokáže v případě potřeby rychle naučit něco nového. Vývoj jde totiž tak rychle kupředu, že konkrétní znalosti získané ve škole budou zcela jistě v praxi již zastaralé“ (Brdlička, 2003, s. 11). Jelikož výsledky ČSÚ deklarují, že v roce 2050 bude v ČR jednu třetinu obyvatelstva tvořit věková skupina 65+ (2003, s. 16), je nutné, aby byl rozvoj IG seniorů podporován a umožněn.

Behrens uvádí, že pojem informační gramotnost poprvé použil Paul Zurkowski (tehdejší prezident Information Industry Association) v roce 1974, kdy za informačně gramotné považoval jedince, kteří jsou připraveni používat informační zdroje při práci, kteří se při řešení problémů naučili využívat širokou škálu technik a informačních nástrojů stejně jako primární zdroje (Behrens, 1994, s. 310). Další výraznou událostí ve vývoji IG byl rok 1989, kdy ALA (American Library Association) publikovala zprávu Komise pro informační gramotnost, v níž upozorňovala na nutnost řešení problematiky IG, nastínila nový model vzdělávání založený na informačních zdrojích a v neposlední řadě uvedla definici IG, která je často využívaná dodnes. Definice zní: „K dosažení IG musí být jedinec schopen rozeznat, kdy potřebuje informace, a dále je vyhledat, vyhodnotit a efektivně využít. Informačně gramotní lidé se naučili, jak se učit. Vědí, jak se učit, protože vědí, jak jsou znalosti pořádané, jak je možné informace vyhledat a využít je tak, aby se z nich další mohli učit. Jsou to lidé připravení pro celoživotní vzdělávání, protože mohou vždy najít informace potřebné k určitému

rozhodnutí či k vyřešení daného úkolu,“ (Behrens, 1994, s. 315). Jak uvádí Asociace knihoven vysokých škol České republiky (dále jen „AKVŠ ČR“), konkrétně pak Odborná komise pro informační výchovu a informační gramotnost na vysokých školách (dále jen „Odborná komise IVIG“), tato definice je nejčastěji citovaná jak u nás, tak v zahraniční literatuře. V její základní podobě či v různých modifikacích ji využívají také další národní či mezinárodní organizace, které se zabývají IG - např. ANZIL (The Australian and New Zealand Institute for Information Literacy), nebo NFIL (National Forum on Information Literacy).

V České republice se IG zabývá například Ministerstvo informatiky, které vydalo koncepční dokument Státní informační a komunikační politiky (přezdívaný také eČesko 2006). Jedná se o první koncepci, která sloučila dvě oblasti, do té doby chápané odděleně. Jedná se o oblast elektronických komunikací a oblast tzv. informační společnosti. Tento dokument definuje IG následovně: „IG je míněna schopnost uvědomit si a formulovat své informační potřeby, orientovat se v informačních zdrojích, vyhledat informace prostřednictvím ICT, tyto informace vyhodnotit a využít při řešení konkrétní životní situace či odborného úkolu (Státní informační a komunikační politika, 2006, s. 12).

Dosažení IG občanů je nezbytným předpokladem pro rozvoj a uplatnění osobnosti v 21. století. Pavelková, Knaifl, a Preuss definují informační gramotnost jako ovládnutí práce s informacemi s využitím ICT. Obecně se pak podle autorů informační politika v oblasti vzdělávání zaměřuje na rozvoj gramotnosti počítačové a internetové, tedy obecně schopnosti pracovat s informacemi (2012, s. 109).

Jednotlivé vědomosti a schopnosti k tomuto počínání seskupujeme do celků, které nazýváme kompetencemi. V odborné terminologii má tento pojem

mnoho definicí, ovšem pro tuto práci se nejvíce hodí pohled Tureckiové a Vetešky (2008, s. 25), kteří termín chápou jako specifický soubor znalostí, dovedností, zkušeností, metod a postupů, ale také například postojů, které jedinec využívá k úspěšnému řešení nejrůznějších úkolů a životních situací, jež mu umožňují osobní rozvoj i naplnění jeho životních aspirací. Britská knihovnická organizace CILIP (Chartered Institute of Library and Information Professionals) vydala v říjnu 2004 dokument definující několik schopností a dovedností (kompetencí) IG. Podle ní být informačně gramotný znamená získat znalost a pochopení:

- Informačních potřeb
- Dostupných informačních zdrojů
- Způsobů jak vyhledávat informace
- Potřeby hodnotit výsledky vyhledávání
- Způsobu práce s výsledky jejich využití
- Etiky a odpovědnosti při užívání informací
- Způsobu komunikace a sdílení získaných zjištění a znalostí
- Vedení a spravování získaných výsledků a ujištění (CILIP, 2004, s. 4).

Na základě těchto kompetencí pak CILIP uvádí jednoduchou definici IG: „IG znamená, že člověk ví, kdy a proč informace potřebuje, kde je najde, umí je hodnotit, používat a sdílet etickým způsobem,“ (2004, s. 2). Tuto definici potvrzuje i Pospíšil a Špatenková, kteří navíc uvádějí, že informačně gramotní lidé se naučili, jak se učit (2016, s. 64-65). Kolektiv autorů z Výzkumného ústavu pedagogického využívá také tuto definici, avšak doplňuje důležitou část, a to, že informačně gramotný nejen že ví, kdy a proč informace potřebuje, ale také má zájem ICT využívat (Altmanová et. Al., 2011, s. 11).

2.1.MODEL IG

Vzhledem ke složitému terminologickému ukotvení informační gramotnosti a ke skutečnosti, že je velmi obtížně měřitelná, zaměřím se v empirické části pouze na její jednu složku, a to ICT gramotnost, respektive ICT zběhlost. Proto nyní považuji za důležité objasnit její strukturu a souvislost s gramotností funkční a ICT.

Vysvětlení struktury informační společnosti se detailně věnuje např. Dombrovská, která uvádí: „Práce s informacemi v informační společnosti je do značné míry určovaná příslušnými technologiemi a jejich využitím. Schopnost používat ICT by se měla nejspíše nazývat ICT gramotnost. Ale protože se v praxi jedná zejména o práci s počítačem (a internetem, nebo lépe řečeno sítí obecně), byl zaveden pojem počítačová gramotnost. Tato počítačová gramotnost (kterou budeme užívat jako synonymum ICT gramotnosti) je základnou pro rozvoj funkční gramotnosti, počítače (a internet) jsou a vždy zůstanou pouze nástrojem. Pojmy IG a počítačová gramotnost se přesto občas nesprávně zaměňují“ (Dombrovská, 2004, s. 13-14).

Na základě výše uvedeného vysvětlení pak Dombrovská sestavuje rovnici struktury IG, která vypadá následovně (2004, s. 14):

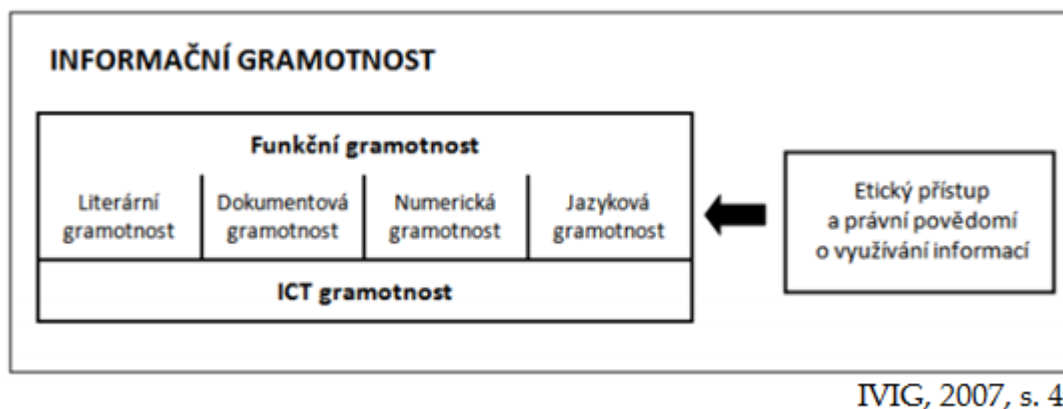
Informační gramotnost = funkční gramotnost + ICT (počítačová) gramotnost

Detailněji, tedy tak, aby byl dostatečně zdůrazněný vztah mezi funkční a ICT gramotností, uvádí Dombrovská model IG, a to:

Funkční gramotnost			
Literární gramotnost	Dokumentová gramotnost	Numerická gramotnost	Jazyková gramotnost
ICT gramotnost			

Dombrovská, 2004, s. 14)

Tyto rovnice potvrzuje i Odborná komise IVIG, která však zdůrazňuje ještě jeden aspekt práce s informacemi, který však samotnou IG přesahuje, a to etický přístup a znalost právních aspektů, které s informacemi souvisí. Tedy povědomí o tom, že použité zdroje je třeba citovat a zacházet s nimi s ohledem na autorské právo (IVIG, 2007, s. 3). Struktura podle komise pak vypadá následovně:

IG pak nejlépe vystihuje definice britské knihovnické organizace CILIP, která definuje IG jako: „Schopnost uvědomit si kdy a proč informaci potřebujeme, kde ji můžeme nalézt, jak ji zhodnotit, využít a dále šířit etickým způsobem“ (in IVIG, 2007, s. 1).

Vzhledem k prostudované literatuře týkající se ICT a počítačové gramotnosti (srov. Bawden, 2011; Pospíšil, Špatenková, 2016; Sak, 2007; ECDL, 2012; UNESCO, 2016; podrobněji v podkapitole 2.3.), nelze se sloučením počítačové a ICT gramotnosti zcela souhlasit. Vymezení Dombrovské odpovídá mentalitě roku 2004, avšak za uplynulých 15 let se vnímání těchto pojmů společně s rychle rozvíjejícími se ICT posunulo kupředu. Blíže se tomuto budu věnovat v podkapitole 2.3. Model IG, který Dombrovská uvádí, však vnímám za velmi přínosný pro přehlednou orientaci ve vztazích mezi složkami gramotnosti.

2.2.FUNKČNÍ GRAMOTNOST

Co si tedy pod jednotlivými složkami IG představit? V primárním slova smyslu gramotnost znamená umět číst, psát a počítat. Dříve platilo, že kdo tyto dovednosti ovládal, byl považován za gramotného. Jenže gramotnost vždy neměla stejný obsah a od lidí nebyly požadovány tak náročné dovednosti jako dnes. Jenže v moderní společnosti, nelze vnímat gramotnost jen na úrovni zvládnutí dovedností čtení, psaní a počítání. Ačkoli se v jádru věci stále jedná o dekodování významů v průběhu práce s textem, je příhodnější pojetí gramotnosti, které se uvádí v předmluvě ke zprávě IALS (International Adult Literacy Survey) publikované v roce 1995: „ Termín gramotnost se užívá k označení určitého způsobu chování, jmenovitě schopnosti rozumět tištěným informacím a využívat jich v každodenních činnostech, v osobním životě, v zaměstnání a v komunitě k tomu, aby jednotlivec dosáhl svých cílů, rozvinul svoje znalosti a potenciál. Užívá se k označení širokého souboru schopností zpracovávat informace“ (in Rabušicová, 2002, s. 83). Obsahově se k této definici přiklání i Grecmanová s odkazem na Doležalovou, která ve smyslu gramotnosti hovoří o schopnostech a dovednostech člověka zpracovávat informace a používat je v „normálním“ životě tak, aby došlo k socializaci jedince, jenž je schopen využívat transformované informace pro své vlastní účely (Grecmanová, 2015, s. 2). Pavelková, Knaifl a Preuss pak obecně gramotnost považují za určitý indikátor kvality společnosti (2012, s. 108).

Vedle samotného termínu „gramotnost“, představujícího určitou připravenost jedince k vybrané činnosti, je v literatuře uváděno širší vnímání pojmu, a to **funkční gramotnost** (dále jen „FG“). Řada autorů poukazuje na skutečnost, že pojem FG se používá namísto pojmu gramotnost v přeneseném smyslu, ve smyslu něco umět, znát (srov. Palán, 2019; Průcha, Walterová, Mareš, 2001). **Konkrétně pak FG vyjadřuje požadavky společnosti na kompetentnost jedince, tedy na jeho schopnost participovat**

na světě informací, schopnost aktivně zacházet s informacemi a efektivně jich využívat (Špatenková, Smékalová, 2015, s. 87). S tímto tvrzením souhlasí i Grecmanová, která navíc pojem FG vnímá jako zastřešující, tedy jako vyšší formu gramotnosti (2015, s. 2).

Dalo by se tedy říci, že pojem FG nezahrnuje konkrétní oblast lidské činnosti, ale vymezuje smysl i jistý všeobecný rys gramotnosti spočívající v tom, že gramotnost je použitelná. Toto tvrzení vystihuje i definice UNESCO z roku 1978: „Funkčně gramotný člověk může být zapojen do všech aktivit, v nichž je gramotnost žádoucí pro efektivní fungování jeho skupiny a komunity. FG také umožňuje využívat čtení, psaní a počítání pro jeho osobní rozvoj i rozvoj komunity“ (in Rabušicová, 2002, s. 18).

V rámci mezinárodního srovnávacího projektu IALS z roku 1994 byla FG definována jako schopnost aktivně participovat na světě informací a byla dále rozdělena do tří základních dimenzí:

- **Literární gramotnost** (prose literacy) – znalosti a dovednosti potřebné k porozumění a využívání informací z textů včetně úvodníků, novinových zpráv, básní a beletrie.
- **Dokumentová gramotnost** (document literacy) – znalosti a dovednosti potřebné k vyhledávání a využívání informací obsažených v různých typech dokumentů a tiskopisů včetně žádosti o zaměstnání, výplatní pásky, jízdních řádů, map, tabulek, grafů apod.
- **Numerická gramotnost** (quantitative literacy) – znalosti a dovednosti potřebné k aplikování matematických operací, a to jak jednotlivě, tak v sekvencích, k práci s číselnými údaji včleněnými do tištěných textů, jako je vyplnění objednávky zboží nebo určení výše úroku z půjčky (in Rabušicová, 2002, s. 85-86).

Dombrovská (2004, s. 13) pak připojuje ještě gramotnost jazykovou, jelikož tvrdí, že schopnost dorozumět se v cizím jazyce je důležitou součástí funkční gramotnosti. Tyto složky funkční gramotnosti jsou indikátorem vzdělanostní úrovně společnosti. Pokud bych tedy strukturu funkční gramotnosti znázornila rovnicí, vypadala by následovně:

funkční gramotnost = literární gramotnost + dokumentová gramotnost + numerická gramotnost + jazyková gramotnost

Jak zmiňuje Rabušicová, ve spojení s termínem „gramotnost“ se vedle přívlastku funkční objevuje ještě celá řada dalších specifikací (2002, s. 22-24). Na tyto specifikace v rozdělení se detailně zaměřil Valenta ve svém rukopisu. Valenta upozorňuje na „pluralitu gramotností“ klenoucích se nad základním triviem, tedy nad čtením, psaním a počítáním. Tato pluralita je tvořena rozmanitými koncepty tvořenými rozmanitými přívlastky: „numerická gramotnost“, „IT gramotnost“, „finanční“ či „sociální“ gramotnost atd. Podle něj se označení „být gramotný“ posouvá spíše k významu „být schopen se kvalitně (tedy i na bázi vzdělání) pohybovat na určitém poli lidské činnosti“ (Valenta, 2015, s. 2). Pluralita gramotností tedy spočívá v tom, že je lze rozmanitě klasifikovat, přičemž různé typy se samozřejmě prolínají, např. gramotnost informační s gramotností kulturní, politickou i sociální ad. V této souvislosti pak Valenta oprávněně pokládá otázku, zda by každá gramotnost neměla být funkční a zda pojem funkční gramotnost není vlastně pleonasmus typu „mokrý voda“ (Valenta, 2015, s. 5). Podobný pohled dokládá ze zahraničních zdrojů i Rabušicová, která taktéž upozorňuje, že pojem funkční gramotnost není dnes ani všeobecně akceptován, a dokonce v posledních třiceti letech přibývá (z jistých úhlů pohledu) jeho kritiky (2002, s. 21-22).

2.3. POČÍTAČOVÁ GRAMOTNOST VS. ICT GRAMOTNOST vs. ICT ZBĚHLOST

Další složkou IG je ICT gramotnost. IG je někdy mylně zaměňována právě s počítačovou nebo ICT gramotností. Jedná se ale o rozdílné pojmy. **Počítačová gramotnost** se zaměřuje pouze na obecné schopnosti a dovednosti práce s počítačem (srov. Bawden, 2011; Pospíšil, Špatenková, 2016; Sak, 2007). Šindelář uvádí, že počítačově gramotný je ten, kdo je schopen vyhledat a zpracovat informace za použití obvyklého počítačového vybavení a také je schopen orientovat se v různých oblastech práce s počítačem a efektivně ho používat. Počítačově gramotný jedinec umí uživatelsky ovládat počítač a využívat počítačové sítě, zejména internet (2005, nestránkováno).

Na rozvoj a přesné definování počítačové gramotnosti se zaměřuje ECDL (European Computer Driving Licence). Jedná se o mezinárodní, uznávanou a standardizovanou certifikaci počítačové gramotnosti. O úspěchu této metody svědčí i to, že do roku 2019 se do programu ECDL zapojilo více než 14 milionů lidí ve více než 100 zemích. Podle ECDL je počítačově gramotný ten, kdo:

- Rozumí a umí vysvětlit základní pojmy z oblasti ICT
- Umí použít počítač (vypnout, zapnout, restartovat, pracovat s ikonami a okny, vyhledat soubory pomocí hlavního nastavení, vytvořit dokument, zkopírovat ho a vytisknout ho aj.)
- Umí dokumenty ukládat, extrahovat, pracovat s databázemi
- Je schopen vytvořit a pracovat s tabulkami, grafy, prezentacemi
- umí se připojit k internetu

- je schopen získávat informace a komunikovat prostřednictvím počítače (např. práce s internetem, ovládat elektronickou poštu aj.) (ECDL, 2012, s. 3).

Vzhledem k tomu, že se neustále rozšiřuje spektrum ICT, začíná být pojem počítačová gramotnost v mnoha ohledech nedostačující a objevuje se pojem **ICT gramotnost** (Pospíšil, Špatenková, 2016, s. 66). Faltýn, Nemčíková a Zeledová pak ICT gramotnost vymezují jako soubor kompetencí, které jedinec potřebuje, aby byl schopen se rozhodnout jak, kdy a proč použít dostupné ICT a poté je účelně využít při řešení různých situací v životě v současném rychle se měnícím světě (2010, s. 57). Vnímání ICT gramotnosti bylo v posledních 17 letech ovlivněno definicí, kterou vytvořil v roce 2002 Mezinárodní výbor pro ICT gramotnost (International ICT Literacy Panel): „ICT gramotnost znamená využívání digitálních technologií, komunikačních nástrojů a/nebo k přístupu na internet, správě, integraci, hodnocení a vytváření informací v závislosti na fungování v informační společnosti“ (in UNESCO, 2016, s. 3). Program OECD pro mezinárodní hodnocení dospělých (PIAAC) pak v roce 2014 v jednom ze svých programů upřesnil definici ICT gramotnosti jako **„využívání digitálních technologií, komunikačních nástrojů a sítí k získávání a hodnocení informací, komunikaci s ostatními a provádění praktických úkolů“** (in UNESCO, 2016, s. 4). Pospíšil a Špatenková ale v souvislosti s výzkumy ICT gramotnosti upozorňují na skutečnost, že ICT gramotnost je obtížně měřitelná (2016, s. 67). Jak vyplývá z výše uvedených kritérií společnosti ECDL, je ICT gramotnost velmi komplexní soubor dovedností. Problémem je, že samotný pojem gramotnost v sobě obsahuje i kvalitativní stránku, kterou lze v dotazníkovém šetření jen velmi obtížně měřit. Tuto kvalitativní stránku můžeme najít například i ve výše uvedených definicích UNESCO, které obsahují parametr „hodnocení informací“. Pospíšil a Špatenková proto v této souvislosti vymezili a

legitimizovali zcela nový pojem, a to **zběhlost/zdatnost v užívání ICT**. Zběhlost/zdatnost totiž neklade takový důraz na dosažení požadované úrovně dovedností a odkazuje spíše na obvyklost, běžnost používání ICT v každodenním životě seniorů. **Zběhlost/zdatnost pak lze vymezit jako komplexní proměnnou, která reflektuje složku frekvenční, tedy četnost používání ICT, a složku rozsahovou, která vyjadřuje variabilitu užívaných technologií** (Pospíšil, Špatenková, 2016, s. 67). S tímto vymezením budu pracovat v empirické části práce.

UNESCO upozorňuje, že počítačová (ICT) gramotnost (v angličtině „computer skills/ ICT skills“nebo také „ICT literacy“) se často zaměřuje nejen s IG, ale také s digitální gramotností („digital literacy“). Digitální gramotnost však označuje spíše schopnost komunikovat nebo hledat informace na internetu a do určité míry také zvyšuje počítačovou gramotnost (UNESCO, 2016, s. 3).

SHRNUTÍ

Problematika gramotnosti je velmi složitá. Ačkoli index ICT zběhlosti nepokrývá celou škálu gramotnosti, rozsah DP bohužel neumožňuje, abych se jí podrobněji zabývala. Vzhledem k tomu, že ICT gramotnost je v kvantitativním šetření velmi obtížné vyhodnotit, budu v praktické části zjišťovat ICT zběhlost seniorů, která je součástí ICT gramotnosti. Aby bylo možné změřit kompletní ICT gramotnost, bylo by nutné v budoucnu šetření doplnit o kvalitativní výzkum, který by zjišťoval, jak dobře senioři ICT ovládají.

3. ICT A SENIOŘI

Dnešní společnost prochází díky rozvoji vědy a techniky velkými změnami a s moderními komunikačními prostředky se tak setkáváme na každém kroku. Staly se běžnou součástí společnosti a jejich důležitost a využitelnost má vzrůstající tendenci napříč všemi generacemi. Mezi ICT můžeme zařadit například mobilní telefon, počítač nebo internet. Tyto technologie se vyvíjejí takovou rychlostí, že není jednoduché udržet s jejich rozvojem krok. Zvláště ne pro seniory, kteří se s využitím ICT setkávají až od pokročilejšího věku. Ačkoli i u této části populace můžeme pozorovat nárůst v užívání ICT, stále má větší část s využíváním techniky problémy. Znalosti seniorů ohledně práce s informačními technologiemi nejsou dostatečné, a tak u nich často dochází k sociálnímu vyloučení. Lidé dříve technologie v takové míře nepotřebovali, ale komunikace je v dnešní době diametrálně odlišná.

Rozvoj ICT je masivnější záležitostí posledních desetiletí. Bendyk uvádí dataci v Západní Evropě již začátkem 80. let 20. století, ve Středovýchodní Evropě pak se zhruba desetiletým zpožděním (in Tomczyk, 2015, s. 57). Kvůli tomuto zpoždění, je digitální propast v České republice o mnoho viditelnější než např. v USA. Tomczyk uvádí, že ve srovnání s vyspělejšími státy mají čeští senioři pořád ještě relativně nízkou úroveň znalostí ICT (2015, s. 74). Co vše si lze pod zkratkou ICT představit? Detailně ji vysvětluje odborná definice ze slovníku: „ICT zahrnují veškeré technologie, nástroje a postupy umožňující komunikaci a práci s informacemi. Pojem označuje hardwarové (servery, počítače, komunikační a síťová zařízení, kamera, myš apod.) a softwarové (operační systém, textové editory, grafické programy, síťové protokoly apod.) prostředky pro sběr, přenos, ukládání, zpracování a distribuci dat. Dříve známé pod IT - informační technologie, jež zahrnuje veškerá elektronická zařízení, která jsou schopna nějakým způsobem zpracovávat informace. Nový vývoj a technologický pokrok umožnil

vzájemnou komunikaci a termín informační technologie byl postupem času doplněn o prvek komunikace, tzv. ICT technologie“ (Průcha, Veteška, 2014, s. 138). Toto spojení popisuje i Zelenka a doplňuje, že ICT jsou často nazývány jedním společným termínem proto, že se v mnoha případech navzájem ovlivňují, doplňují a prolínají a jejich konvergence je velmi silná. Umocněním a „zosobněním“ tohoto trendu se stal internet, který umožňuje nejen nové a donedávna netušené možnosti komunikace, ale i sdílení dat, informací, znalostí, zážitků apod. (2008, s. 34). O prolínání a propojení ICT hovoří i Basl a Pour, kteří ovšem upozorňují zejména na skutečnost, že ICT se stávají integrální součástí ostatních produktů a služeb a zvyšují tak jejich přidanou hodnotu (např. elektronika v automobilech, projekčních, bankovních a dalších službách apod.).

Pojem ICT definuje řada autorů (srov. ČSÚ, 2008; Basl, Pour, 2015; Sak, 2007), avšak všichni se shodují, že ICT především poskytují širokým vrstvám obyvatelstva přístup k informacím, znalostem a vzdělávání a působí tak na zvyšování kvality života. Pro účel této práce je nejvýstižnější Zounkova stručná definice: **„ICT zahrnují všechny technologie a telekomunikační systémy umožňující práci s daty v elektronické (digitální) podobě,“** (2009, s. 7).

Sak celý proces osvojování si práce s ICT nazývá komputerizací společnosti. Říká, že: „Představuje primární etapu přechodu k informační společnosti. Komputerizace znamená vybavování populace a společnosti informačními technologiemi, osvojování si počítačové gramotnosti, převádění veřejnosprávních agend do počítačových databází, jejich zpřístupňování prostřednictvím internetu a využívání nových ICT ve všech oblastech života společnosti, které přinese jednak efektivnější a rychlejší zabezpečování tradičních funkcí a aktivit a jednak aktivity nové, které jsou možné s teprve novou technikou,“ (2007, s. 37).

3.1.VYUŽÍVÁNÍ ICT SENIORY

Díky komunikačním technologiím se lidem zpřístupnila možnost „kontaktu bez cestování“. Lidé se mohou vzájemně kontaktovat nejen skrz telefon, ale i přes řadu aplikací (např. skype, facebook, instagram, twitter, internetové diskuze, aj.). Proto se zdůrazňuje rozvoj a přístupnost nejen dopravních sítí, ale i těch digitálních. Vyspělé komunikační technologie lidi spojují, poskytují jim jistotu kontaktu, mohou být nástrojem vzdělávání i seberealizace, a to u všech věkových skupin. Proč je užívání ICT u seniorů důležité? Jaký má pro ně ICT význam?

Čevela, Kalvach a Čeledová uvádějí, že význam ICT pro seniory je v nadcházející éře informační společnosti obrovský:

- Jejich nedostupnost či neznalost se stává závažným faktorem sociální exkluze a narušení mezigenerační sounáležitosti- závažně může narušovat vztah mezi vnuky a prarodiči,
- neznalost ICT zásadně diskriminuje na trhu práce a limituje zaměstnatelnost starších lidí,
- využívání ICT:
  - posiluje soběstačnosti a schopnost života v domácím prostředí s hendikepem,
  - usnadňuje komunikaci a kontakt se službami i se správními úřady,
  - umožňuje tísňovou péči a tím rychlé řešení nouzových situací
  - přispívá ke vzdělávání a informování o dění kolem,
  - přispívá k řešení osamělosti- stáří v éře telefonů je o čemsi jiném než dříve a obdobně jiné bude stáří generací komunikujících na sociálních sítích než v éře před nimi,

- umožňuje provozování „chytrých domů“ řízených počítačem a usnadňujících život lidem se zdravotním postižením
- umožňuje monitorování rizikových pacientů v domácím prostředí a komunikaci s nimi, a to lékařsky i ošetrovatelsky
- umožňuje eticky a právně kontroverzní sledování a nalézání bloudících pacientů s pokročilým syndromem demence (GPS lokátory)
- posiluje sebevědomí a pocit svébytnosti i kvalitu volného času starších lidí s pohybovým omezením, výrazně zvyšuje možnosti jejich volnočasových aktivit,
- řeší problematiku lidí v odlehlých venkovských oblastech a jejich přístupy k informacím, komunikaci a službám (Čevela, Kalvach a Čeledová, 2012, s. 44).

O důležitosti užívání ICT píše také Zounek, který rozlišuje dva hlavní okruhy aspektů:

- a. **Sociálně-ekonomické** – souvisejí s charakterem, požadavky či potřebami současné a zejména budoucí ekonomiky a společnosti. Kompetence v oblasti ICT jsou jedním ze stěžejních předpokladů pro plnohodnotný život a uplatnění ve společnosti. Znalosti a dovednosti potřebné k ovládnutí různých prostředků ICT bývají přirovnávány svým významem ke gramotnosti. ICT podle Zounka rovněž úzce souvisejí s ekonomickou aktivitou jednotlivce, jeho postavením na trhu práce, zaměstnatelností, ale také s poradenstvím či plánováním další profesní dráhy.
- b. **Vzdělávací** – odrážejí zejména různorodé možnosti, které skýtají ICT pro formální, neformální a informální vzdělávání či pro rozvoj

jednotlivce. ICT přitom mohou být jak obsahem vzdělávání (učit se ovládat počítač, vytvářet elektronické dokumenty, komunikovat prostřednictvím elektronické pošty, vyhledávat informace na internetu apod.), tak i nástrojem, který různými způsoby a pomocí různých technologií „zprostředkovává“ a podporuje učení. V této souvislosti se užívá v poslední době stále častěji termín e-learning (Zounek, 2006, s. 104).

Čevela, Kalvach a Čeledová v souvislosti s využíváním ICT seniory mluví o tzv. gerontotechnologii (2012, s. 164). V Nizozemí působí Mezinárodní společnost pro gerontotechnologii (v originálu International Society for Gerontechnology dále jen „ISG“), jejíž hlavním cílem je navrhnutí a podpora rozvoje technologických inovací v produktech a službách tak, aby byly uživatelsky dostupné pro potřeby starších lidí. Usiluje tak o společnost, ve které bude plně přístupná stárnoucím lidem k využívání technologií. Podle ISG mají technologie podpůrnou roli pro stárnoucí osoby díky tomu, že:

- Pomáhají seniorům udržet jejich nezávislost a rovnost, včetně jejich mobility, bezpečnosti, komunikace, aktivit a kvality života,
- podporují pohodu a zdraví seniorů,
- pomáhají realizovat individuální a kolektivní ambice a potřeby seniorů,
- udržují je v měnícím se sociokulturním prostředí,
- posilují důstojnost seniorů (ISG, 2019).

Gerontotechnologie znamenají pro gerontagogiku velkou výzvu. Podle ISG se jedná o rychle se rozvíjející interdisciplínu, ve které se technologie zaměřují na aspirace a příležitosti starších osob. ISG ve spolupráci s Harringtonovými vydalo první učebnici a praxi gerontotechnologie „Gerontechnology: Why and How“. Vzhledem k rozmachu ICT a

neustálému rozvoji informační společnosti se tak pro gerontagogiku otevírá nová oblast výzkumu, které je potřeba věnovat pozornost.

3.2.VÝZKUMY ICT GRAMOTNOSTI SENIORŮ

ICT ovlivňují fyzické i sociální aspekty stárnutí i stáří. V současnosti je tato problematika předmětem zájmu výzkumů, ale i frekventantů odborných konferencí, na kterých jsou představeny výsledky výzkumů a zkušeností s implementováním ICT do každodenního života seniorů, např. 11. Světová konference gerontotechnologie se zaměřila na problematiku designu ICT. Snaží se tím poukázat na skutečnost, že nové technologie navržené pro dnešní masovou spotřebu obecně upřednostňují mladé a nedokáží přijmout principy universálního designu pro všechny. Pro seniory to pak v praxi znamená, že ICT jsou pro ně nepřehledné, složité, neintuitivní apod. (ISG, 2018). Aby této skutečnosti ISG předešlo, zapojuje do výzkumů a výroby seniory jako konzultanty, poradce.

I v České republice je řada výzkumů, které se zabývají ICT a seniory. Tato šetření jsou důležitá například pro organizační i realizační týmy edukačních aktivit pro seniory, kteří potřebují vědět, zda jedinci ICT ovládají, případně v jaké míře. Šetření dovedností využívat ICT se zabývali v roce 2016 např. Špatenková a Pospíšil. Ti v tomto výzkumu došli k závěru, že česká populace disponuje základní zdatností⁷ k využívání ICT. V rámci věkové kategorie 50+ podle jejich výsledků využívají ICT častěji lidé mladší (50 - 55 let), s vyšším dosaženým stupněm vzdělání, přičemž nepatrně převládají muži. Mezi ICT zběhlé seniory nepatří příslušníci věkové kategorie 65+, osoby v penzi (starobní důchodci), obyvatelé vesnic a osoby s nízkými příjmy, které v

---

⁷ ICT zdatnost je v tomto dotazníkovém šetření zjišťována kategorií ověřující frekvenční a obsahovou složku indexu zdatnosti. Konkrétně ověřuje pravidelnost používání PC a také to, jaké komunikační a informační média populace 50+ používá.

důsledku špatné ekonomické situace své domácnosti mnohdy většinou ani ICT nevlastní (in Tomczyk, Határ, Špatenková, 2016, s. 94).

Další detailní šetření vydal v listopadu 2018 ČSÚ, který sleduje využívání ICT v domácnostech⁸ a mezi jednotlivci. Z výsledků tohoto šetření pak například vyplývá, že v ČR disponuje počítačem 37,6% domácností seniorů nad 65let a 37,4% internetem (ČSÚ, 2018, s. 15). Ve srovnání s předchozími lety jde vidět, že počet seniorů, kteří ve své domácnosti využívají počítač nebo internet, rapidně narůstá. V roce 2013 počítač vlastnilo pouze 14,8% domácností, což je v porovnání s loňským rokem více než o polovinu méně. Internet v domácnosti pak v roce 2013 využívalo pouze 14% domácností seniorů nad 65let, kdežto v roce 2018 se procentuální zastoupení této skupiny zvedlo na 37,4% (ČSÚ, 2018, s. 20-22). Co se týče jednotlivců, více než polovina seniorské populace uvedla, že využívá počítač a internet (ČSÚ, 2018, s. 25). Další zkoumanou částí tohoto šetření byla specifika používání internetu, jelikož připojení k internetu (vedle vlastnictví mobilního telefonu a počítače) patří k základní vybavenosti většiny lidí. Současná globální společnost a ekonomika z velké části stojí právě na možnostech, které nám přinášejí tyto digitální technologie a související aplikace. ČSÚ uvádí, že podle odhadů Mezinárodní telekomunikační unie v roce 2017 používala internet již polovina světové populace v porovnání s 15 % v roce 2005 (ČSÚ, 2018, s. 26). Šetření ČSÚ zajímala i četnost využívání internetu seniory. Je zajímavé, že dle tohoto šetření přesně polovina dotázaných odpověděla, že internet nikdy nepoužila a druhá polovina, že jej použila alespoň jednou v životě (ČSÚ, 2018, s. 27). Nejčastěji pak senioři internet využívají na stolních počítačích ve svých domácnostech. Minimálně pak mimo domov

---

⁸ V tomto šetření se jedná o domácnosti seniorů nad 65 let. ČSÚ pro účel tohoto výzkumu chápe jako seniora člověka staršího 65let. Mladší senioři jsou zahrnuti v populaci 41-64 let. Aby vzhledem ke čtyřicátníkům nedocházelo ke zkreslení výsledků, zaměřuji se pouze na generaci 65let a více.

nebo na malých přenosných zařízeních (např. chytré hodinky, čtečka knih), (ČSÚ, 2018, s. 33-34). Z výsledků ale vyplývá, že mezi ICT dominuje již řadu let používání mobilního telefonu. Ten v současnosti využívá 96% jednotlivců v Česku starších 16 let. I mezi seniory je to již 9 osob z 10. Zatímco mladší lidé dávají přednost chytrým telefonům s operačním systémem, které v mnohých funkcích plně nahrazují počítače, senioři a lidé předdůchodového věku mají dle tohoto šetření v oblibě klasické telefony bez operačního systému. Zatímco mezi osobami ve věku 16-24 let používá chytrý telefon 95%, mezi seniory nad 65 let si k němu našlo cestu zatím 14%. Naopak klasický tlačítkový telefon používá 77% osob nad touto věkovou hranicí (ČSÚ, 2018, s. 36). Jednou z nejdůležitějších funkcí, které internet nabízí, je komunikace s ostatními, kteří internet také využívají. Obzvláště pro seniory je tato komunikace skvělou možností jak se udržet v kontaktu se svou rodinou nebo vzdálenými přáteli. Z široké škály možností, které lze na internetu využít ke komunikaci, pak v tomto šetření ČSÚ sbírá údaje o používání elektronické pošty, sociálních sítí a aplikací určených k telefonování. Výsledky uvádím v tabulce níže.

Jednotlivci v ČR komunikující přes internet s ostatními (pro soukromé účely), 2018

	Posílání/přijímání e-mailů	Telefonování přes internet (např. přes WhatsApp či Skype)	Používání sociálních sítí
Domácnosti osob starších 65 let	30,9%	11,3%	7,8%

ČSÚ, 2018, s. 46

ČSÚ se také podrobně zajímalo, co senioři vyhledávají na internetu, jaká je jejich četnost využívání finančních služeb online a také co a jak často na internetu nakupují. Pro gerontagogiku je zajímavá informace zejména o vzdělávání. ČSÚ uvádí, že online vzdělávání je stále populárnější, ovšem tato skutečnost v nejstarší věkové skupině neplatí. Dle tohoto šetření se senioři

nejčastěji vzdělávají samostudiem, tedy např. studováním návodu, vyhledáváním na internetu, či sledováním instruktážního videa (ČSÚ, 2018, s. 80). V tomto šetření nejsou uvedeny domácnosti Olomouckého ani Moravskoslezského kraje. Šetření se sice zabývá rozložením využívání ICT v krajích, avšak už se nezabývá složením domácnosti v jednotlivém kraji. Proto účel této práce nelze z tohoto šetření zjistit, využívání ICT seniory pouze v Olomouckém a Moravskoslezském kraji.

Ve světovém měřítku se problematikou ICT u seniorů zabývali například vědci z katedry psychologických, zdravotnických a studijních věd na universitě v Houstonu. Ti ve svém šetření zaměřili na seniory ve věku 60-76let z venkovských oblastí, jakožto na jednu z nejrizikovějších skupin sociální izolace. Hlavním přínosem této studie bylo prozkoumat užitečnost a zájem seniorů o online metodu vzdělávání (z oblasti sociálních sítí a systému lineární navigace nazvanou „Butler“) v souvislosti s rozvojem jejich ICT gramotnosti. Studie se zúčastnilo 46 účastníků s různými předchozími zkušenostmi s ICT. Pro tyto účastníky bylo připraveno celkem osm výukových hodin s počítačovým vzdělávacím programem „Butler“, během kterých se měla zvýšit jejich gramotnost. Na začátku uživatelé s nižšími zkušenostmi s ICT hodnotili nižší užitečnost ICT než uživatelé s většími zkušenostmi. Po pěti hodinách výuky byla vnímaná užitečnost ICT stejná. Stejně tak během prvních pěti hodin uživatelé vnímali systém jako zbytečný, cítili strach z jeho využívání (z důvodu, že počítač pokazí nebo že se před kolektivem ztrapní). Avšak po skončení kurzu 81,4% účastníků uvedlo, že by dali v budoucnu přednost této online metodě výuky. Na konci kurzu byli všichni účastníci schopni systém samostatně využívat. Autoři studie uvádějí, že věk je společně se strachem a předchozími zkušenostmi jednou z hlavních bariér užívání ICT u seniorů. Z výsledků tohoto šetření vyplývá, že nestačí nabídnout seniorům vhodné ICT, ale senioři potřebují důvod ICT používat, a

co je důležitější, potřebují cítit aktivní podporu a pomoc od svého okolí při využívání ICT, dokud nezískají dostatečnou důvěru a nebudou schopni ICT sami používat (CASTILLA et. Al., 2018).

K podobnému výsledku došli i vědci z katedry gerontologie v Mexiku, kteří pro seniory vytvořili kombinovaný workshop založený na systému LMS (Learning Management System) jako podpůrného nástroje pro rozvoj ICT gramotnosti seniorů. Tento workshop si kladl za cíl zjistit přijetí/nepřijetí tohoto vzdělávacího systému. Do studie bylo zapojeno 98 seniorů ve věku 60let a více. Výsledky ukázaly, že všichni senioři vnímali workshop jako přínosný a chtějí jej dále používat. Věří, že je užitečné implementovat ICT do jejich života a snažit se rozvíjet jejich ICT gramotnost. Vědci došli k závěru, že starší dospělí jsou schopni učit se a osvojovat si dovednosti v oblasti ICT gramotnosti, pokud jsou silně motivováni nebo znají přínosy spojené s ICT. Mimo to zjistili, že pro seniory je důležitá dostupnost podpory/pomoci od druhých v případě, že si nevědí rady, stejně tak je pro ně důležitá důvěra ostatních (Marínez-Alcalá et. Al., 2018).

Další zahraniční studie ukázaly, jak senioři vnímají a používají ICT v jejich každodenním životě. Například Schreurs et Al. v roce 2017 provedli studii toho, jak senioři vnímají své vlastní digitální dovednosti, jaké jsou pro ně bariéry ICT používat a jakou mají podporu zvyšovat svou ICT gramotnost. Výsledky této studie ukázaly, že senioři, kteří mají minimální ICT gramotnost, mají také velmi omezenou podporu od svého okolí, což jim ztěžuje získávání nových zkušeností a pohodlnou práci s ICT (in Marínez-Alcalá et. Al., 2018).

Delello a McWhorter (2015) si ve svém výzkumu kladli za cíl prozkoumat, zda ICT, konkrétně pak iPady, zlepšují životy seniorů. Na základě zjištěných výsledků autoři tvrdí, že použití iPadu snížilo sociální izolaci seniorů, což

vedlo k jejich užším rodinným vazbám a většímu celkovému spojení se společností. Kromě toho také došlo k výraznému nárůstu jejich ICT dovedností v souvislosti s užíváním iPadu.

Britští vědci analyzovali vzorce využívání ICT (zkušenosti, sociálně-osobní charakteristiky a využití) seniorů v oblasti Nové Anglie. Výsledky ukázaly, že většina účastníků používala ICT k udržování rodinných spojení a přístupu ke zdravotním informacím a rutinním činnostem. Na základě výše uvedeného autoři navrhli model zaměřený na komunitu seniorů, který zohledňuje socio-osobní charakteristiky budoucích vzdělávacích programů v oblasti ICT (Vroman et. Al., 2015).

SHRNUTÍ

Jak z výše uvedených šetření vyplývá, většina seniorů vnímá implementaci ICT do svého života jako pozitivní. Využívání ICT je u nich často vnímáno jako možnost, jak předejít sociální izolaci. Nejdůležitějšími faktory je pak aktivní podpora jejich okolí.

II. EMPIRICKÁ ČÁST

4. VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

4.1. CÍL PRÁCE A DÍLČÍ ÚKOLY

Hlavní cílem diplomové práce bylo zjistit, jaká je ICT zběhlost seniorů Olomouckého a Moravskoslezského kraje ve vztahu k demografickým a sociálním charakteristikám. Základním předpokladem pro provedení tohoto výzkumu bylo přesvědčení, že existuje významná souvislost mezi jednotlivými věkovými, sociálními a osobními kategoriemi a dosaženou ICT zběhlostí u seniorů.

Pro přehlednost při formulaci otázek jsem využila doporučení Punche (2008, s. 42) a vytvořila jsem následující tabulku:

Oblast výzkumu	ICT zběhlost seniorů
Téma výzkumu	determinanty ICT zběhlosti seniorů
Cíle	Prozkoumat vztah mezi věkovými, sociálními a osobními kategoriemi a dosaženou ICT zběhlostí
Obecné výzkumné otázky	Jaký je vztah mezi věkovými, sociálními a osobními kategoriemi coby nezávisle proměnnými a dosaženou ICT zběhlostí coby závisle proměnnou?
Specifické výzkumné otázky	Jaký je vztah mezi věkem a ICT zběhlostí?
	Jaký je vztah mezi pohlavím a ICT zběhlostí?
	Jaký je vztah mezi vzděláním a ICT zběhlostí?
	Jaký je vztah mezi velikostí obce, ve které respondenti žijí, a ICT zběhlostí?

Tabulka č. 1, identifikace výzkumného šetření

Na základě tohoto teoretického předpokladu jsem si stanovila následující hypotézy:

- H1: Míra ICT zběhlosti je statisticky významně ovlivněna věkem respondentů.
- H2: Míra ICT zběhlosti je statisticky významně ovlivněna pohlavím respondentů.
- H3: Míra ICT zběhlosti je statisticky významně ovlivněna vzděláním respondentů.
- H4: Míra ICT zběhlosti je statisticky významně ovlivněna velikostí obce, ve které respondenti žijí.

4.2. METODOLOGIE VÝZKUMU

Předmětem výzkumu mé DP je ICT zběhlost seniorů. Data byla získána díky rozsáhlému šetření Univerzity Palackého, které se nazývalo „**Dotazník pro výzkum hodnot, základních světonázorových otázek, volného času, ekonomické situace a zběhlosti v užívání informačních technologií**“. Toto šetření bylo zaměřeno na výzkum prožívání volného času v širším kontextu, rovněž na postoje k vybraným světonázorovým otázkám, hodnotám a také na zběhlost v oblasti ekonomické, finanční a ICT. Autory tohoto výzkumu jsou PhDr. Jiří Pospíšil, Ph.D., Mgr. Helena Pospíšilová, Ph.D., PhDr. Ing. Ludmila Trochtová, PhDr. Naděžda Špatenková, Ph.D., Bc. Hana Kokosińska. Během příprav na DP a díky vedoucí mé práce jsem měla možnost participovat na tomto výzkumném šetření a aktivně jsem se zapojila do sběru a zpracování dat.

Dotazník vyplnilo 5425 respondentů a obsahoval 75 otázek. V naprosté většině otázek se jednalo o uzavřené otázky, u kterých byla možná pouze jedna odpověď. Ve výjimečných případech byly otázky otevřené a bylo možno zvolit více odpovědí, případně doplnit vlastní. Dotazník byl vytvořen na webové stránce socialsurvey.eu, a k respondentům byl distribuován elektronicky. Výběr respondentů byl prostý, náhodný napříč všemi kraji. Respondenti nebyli omezeni věkem. Šetření probíhalo od října 2018 do

dubna 2019. Před zahájením dotazníku respondenti dostali informaci o záměru šetření a byli ujištěni o jeho anonymitě. Po úvodní stránce následovaly otázky směřující k jádru šetření. Dotazník je přílohou č. 1 v této práci.

Pro účel této práce budu využívat pouze otázky zaměřené na zkušenosti respondentů s ICT. V šetření se jedná o otázky 2-11 v sekci B01. Tyto otázky byly v pořadí, v jakém jsou uvedeny v podkapitole 4.2.1. Respondentům bylo z oblasti ICT položeno celkem 10 uzavřených otázek s možností výběru odpovědi. Vzhledem ke skutečnosti, že DP je orientovaná na seniory, omezím svou oblast zájmu pouze na respondenty 50+, kteří žijí v Olomouckém nebo Moravskoslezském kraji. Tuto věkovou hranici jsem zvolila proto, že tento věk je jedním z kritérií pro přijetí na univerzitu třetího věku a také proto, že se jedná o lidi v předdůchodovém věku, kteří budou v blízké budoucnosti patřit do kategorie mladých seniorů.

Ve věkové kategorii 50+ dotazník zodpovědělo 546 lidí. Tento vysoký počet minimalizuje možné výběrové chyby. Získaná data byla vyhodnocena pomocí deskriptivní statistické analýzy a následně vyhodnocena pomocí statistického testu závislosti (Chí-kvadrát pro kontingenční tabulky). Statistický test Chí kvadrát (χ^2) zjišťuje rozdíl mezi naměřenou četností a očekávanou četností, tedy zda existuje souvislost (závislost) mezi dvěma proměnnými, které byly zachyceny pomocí nominálního měření (Chrástka, 2016, s. 69). Výsledky představím v podkapitole 4.3. Výhodou elektronického zpracování bylo získání většího zkoumaného souboru, nevýhodou byla skutečnost, že online dotazník mohl znevýhodnit seniory, kteří ICT nevyužívají.

4.2.1. OPERACIONALIZACE

Ačkoli jsem využívala již vytvořený dotazník, pro kontrolu oprávněnosti využití jednotlivých otázek a lepší pochopení čtenáře jsem provedla operacionalizaci na měřitelné znaky. Nezávisle proměnnou (v tomto případě pohlaví, věk, kraj, vzdělání a velikost obce) lze změřit pomocí jednoduché otázky v dotazníku. Otázky i škálu hodnocení uvádím v tabulce níže.

NEZÁVISLE PROMĚNNÁ	VÝZKUMNÁ OTÁZKA	ŠKÁLA
Pohlaví	Jaké je Vaše pohlaví?	žena, muž, jiné
Věk	Kolik je Vám let?	50-59 let, 60-64 let, 65 a více
Kraj	V jakém kraji žijete?	Olomoucký, Moravskoslezský
Velikost obce	Jaká je velikost obce (počet obyvatel), odkud pocházíte?	do 2000 obyvatel, 2001 – 5000, 5001-15000, 15001-60000, 60001-150000, nad 150000
Vzdělání	Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?	ZŠ nebo vyučen v oboru, SŠ, VŠ

Tabulka č. 2, Operacionalizace nominální proměnné a hodnotící škála

V případě ICT zběhlosti je nejprve nutné provést dekompozici, tedy rozložit proměnnou na jednotlivé ukazatele a k nim určit indikátor. V tabulce uvádím také váhu jednotlivých otázek, které jsou důležité pro vyhodnocení ICT zběhlosti.

PROMĚNNÁ	DEKOMPOZICE	INDIKÁTOR	VÝZKUMNÁ OTÁZKA	VÁHA OTÁZKY
ICT ZBĚHLOST	ČETNOST VYUŽÍVÁNÍ ICT	pravidelnost počítač	Jste zvyklý/á používat pravidelně	5

		počítač?	
	pravidelnost internet	Využíváte počítač k prohlížení internetu?	5
	pravidelnost email	Používáte pravidelně email?	5
	pravidelnost sociální sítě	Máte a používáte účet na některé sociální síti (Facebook, Twitter, LinkedIn apod.)?	7
ROZSAH (VARIABILITA) POUŽITÝCH TECHNOLOGIÍ	telefon	Používáte chytrý mobilní telefon?	6
	tablet	Používáte tablet?	4
	internetové bankovníctví	Používáte internetové bankovníctví?	7

	internet a vzdělávání	Používáte internet k vyhledávání informací, které slouží k Vašemu dalšímu osobnímu či profesnímu vzdělávání?	7
	internet	Máte doma připojení k internetu?	5
	počítač	Jaký máte přístup k počítači?	5

Tabulka č. 3, Dekompozice ICT zběhlosti

4.2.2. ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Výzkum zahrnuje populaci 50+, kterou v této práci označuji jako seniory. Dotazník celkem zodpovědělo 547 respondentů. Největší zastoupení bylo ve věkové kategorii 50-59 let, kde dotazník vyplnilo 294 respondentů. Překvapivě nejnižší zastoupení mají senioři ve věku 60-64 let, kdy se jich tohoto šetření zúčastnilo jen 66. U nejstarší kategorie, tedy 65 let a více, zodpovědělo dotazník 187 respondentů. Věkové rozložení uvádím v tabulce níže.

VĚK RESPONDENTA	n ⁹	%
50-59 let	294	53,75
60-64 let	66	12,06
65 a více let	187	34,19
CELKEM	547	100

Tabulka č. 4, Věk respondentů

Jedním z kritérií u zkoumaného vzorku seniorů bylo jejich dosažené vzdělání, protože lze předpokládat, že u seniorů s vyšším vzděláním se i zvyšuje pravděpodobnost využívání ICT. Nejvíce respondentů, kteří odpovídali v dotazníku, mělo vystudovanou střední školu (214), avšak počet se velmi blížil respondentům, kteří vystudovali pouze základní školu nebo se vyučili v oboru (201). S ohledem na věk respondentů a tedy skutečnost, že většina z nich se vzdělávala v komunistickém Československu, kdy možnost vzdělání nebyla všem dostupná jako dnes, jedná se o očekávaný výsledek.

	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
DOSAŽENÉ VZDĚLÁNÍ	ZŠ nebo vyučen v oboru	88 16,09 %	23 4,20 %	90 16,45 %	201 36,75 %
	SŠ	121 22,12 %	26 4,75 %	67 12,25 %	214 39,12 %
	VŠ	85 15,54 %	17 3,11 %	30 5,48 %	132 24,13 %

Tabulka č. 5, Dosažené vzdělání respondentů

Dotazník dále zjišťoval, v jakém kraji respondenti bydlí. Pro účel této práce mě zajímal pouze kraj Olomoucký a Moravskoslezský. Tyto kraje jsem

⁹ n= četnost odpovědí, %= procentuální zastoupení

zvolila proto, že Olomouc je mým rodným městem a společně s Moravskoslezským krajem jsou si nejbližší (a to jak historicky, tak i katastrálně). Respondenti byli rozloženi téměř rovnoměrně. V Moravskoslezském kraji jsme v šetření získali 53%, v Olomouckém kraji 47% dotazovaných.

KRAJ	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
	Moravskoslezský	156 28,52 %	30 5,48 %	103 18,83 %	289 52,83 %
	Olomoucký	138 25,23 %	36 6,58 %	84 15,36 %	258 47,17 %

Tabulka č. 6, Kraj, ve kterém respondent žije

Dalším kritériem byla velikost obce, ve které senioři žijí. Tato otázka ověří, zda se více ICT aktivních uživatelů nachází ve městech nebo v obcích. Získali jsme téměř stejný počet respondentů z obcí do 2000 obyvatel (celkem 116) a z měst nad 15 001 do 60 000 obyvatel (celkem 121). Zdánlivě málo respondentů pocházelo z měst nad 150 000, kde dotazník vyplnilo pouze 38 lidí, avšak v této souvislosti je nutno upozornit, že v Olomouckém a Moravskoslezském kraji se o této velikosti nachází pouze jedno město, a tím je Ostrava.

VELIKOST OBCE	n	%
do 2 000 obyvatel	116	21,21
2 001- 5 000 obyvatel	81	14,81
5 001- 15 000 obyvatel	86	15,72
15 001- 60 000 obyvatel	121	22,12
60 001- 150 000 obyvatel	105	19,2

nad 150 000 obyvatel	38	6,94
----------------------	----	------

Tabulka č. 7, Velikost obce, ve které respondent žije

Aby bylo možné zjistit ICT zručnost seniorů, zjišťovaly se dotazníkem kategorie, které ověřovaly frekvenční a obsahovou složku zručnosti. Konkrétně pak pravidelnost používání počítače a také to, jaké ICT populace 50+ používá. U otázky zaměřenou na četnost využívání počítače u seniorů jsme získali překvapivě mnoho respondentů, kteří jsou na počítači aktivní i několikrát denně. Nejvíce takto aktivních seniorů se však pohybuje ve věkové hranici 50-59 let, a je tedy velmi pravděpodobné, že jsou stále pracovní aktivní a počítač využívají ve své profesi. S výsledky tabulky č. 8. Téměř korespondují i výsledky tabulky č. 9. Z těchto výsledků lze předpokládat, že senioři na počítači převážně využívají internet.

	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
JSTE ZVYKLÝ/Á PRAVIDELNĚ POUŽÍVAT POČÍTAČ?	velmi často (několikrát denně)	169 30,90 %	26 4,75 %	42 7,68 %	237 43,33 %
	často (jednou za den či dva)	66 12,07 %	13 2,38 %	35 6,40 %	114 20,84 %
	občas (přibližně jednou týdně)	32 5,85 %	14 2,56 %	26 4,75 %	72 13,16 %
	zřídka (přibližně jednou měsíčně)	17 3,11 %	3 0,55 %	19 3,47 %	39 7,13 %
	vůbec	10 1,83 %	10 1,83 %	65 11,88 %	85 15,54 %

Tabulka č. 8, Četnost užívání počítače u seniorů

VYUŽÍVÁTE	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ	Σ
-----------	-------	-----------------	---

POČÍTAČ K PROHLÍŽENÍ NA INTERNETU?		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
	Ano, počítač bez internetu si ani neumím představit.	182 33,27 %	33 6,03 %	44 8,04 %	259 47,35 %
	často (jednou za den či dva)	61 11,15 %	8 1,46 %	34 6,22 %	103 18,83 %
	občas (přibližně jednou týdně)	26 4,75 %	12 2,19 %	22 4,02 %	60 10,97 %
	zřídka (přibližně jednou měsíčně)	12 2,19 %	4 0,73 %	20 3,66 %	36 6,58 %
	vůbec	13 2,38 %	9 1,65 %	67 12,25 %	89 16,27 %

Tabulka č. 9, Využívání internetu na počítači

U mailové komunikace nutno vyzdvihnout zejména výsledky věkové skupiny 50-59let, kteří využívají mailovou komunikaci v téměř 91%. U seniorů ve věku 60-64let jsme naměřili 77% a u nejstarších občanů email využívá 54% této části populace.

	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
POUŽÍVÁTE PRVIDELNĚ EMAIL?	Ano, komunikaci bez emailu si již ani neumím představit	182 33,27 %	35 6,40 %	46 8,41 %	263 48,08 %
	Ano, ale spíše zřídka.	85 15,54 %	16 2,93 %	55 10,05 %	156 28,52 %
	Ne.	27	15	86	128

		4,94 %	2,74 %	15,72 %	23,40 %
--	--	--------	--------	---------	----------------

Tabulka č. 10, Pravidelnost využívání emailu

Tabulka č. 11 demonstruje výsledky otázky zaměřené na využívání sociálních sítí. Šetření ukázalo, že většina seniorů účet na sociální síti vůbec nemá. Avšak věková kategorie 65 let + dopadla v našem šetření lépe, než ve výzkumu ČSÚ, který jsem zmiňovala v podkapitole 3.2., kde senioři nad 65let sociální sítě využívali pouze v 7,8%.

	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
MÁTE ÚČET NA NĚKTERÉ SOCIÁLNÍ SÍTI (Facebook, Twitter, LinkedIn apod.)?	Ano a používám jej velmi intenzivně (nebo jej intenzivně umím využívat, ale z různých důvodů nechci).	25 4,57 %	3 0,55 %	1 0,18 %	29 5,30 %
	Ano a používám jej často.	70 12,80 %	10 1,83 %	18 3,29 %	98 17,92 %
	Ano a občas jej používám, ale nejsem si v jeho používání jistý/jistá).	36 6,58 %	6 1,10 %	12 2,19 %	54 9,87 %
	Ano, ale používám jej zřídka; v jeho používání si nejsem moc jistý/jistá.	25 4,57 %	6 1,10 %	12 2,19 %	43 7,86 %
	Nemám účet na sociální síti.	138 25,23 %	41 7,50 %	144 26,33 %	323 59,05 %

Tabulka č. 11, Pravidelnost využívání sociálních sítí

Chytrý mobilní telefon je předčil očekávanou četnost u generace 50-59let. Tito senioři chytrý telefon nejčastěji využívání včetně aplikací a připojení k telefonu (očekávaná četnost byla 125,23 a naměřená hodnota 169). Nepříznivé výsledky ovšem můžeme sledovat opět u generace 65 let+, kde je využívání včetně aplikací a internetu nižší než byla očekávaná hodnota, naproti tomu téměř dvojnásobný počet těchto respondentů uvedl, že chytrý telefon vůbec nepoužívá (očekávalo se cca 67, naměřená hodnota 119).

	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
POUŽÍVÁTE CHYTRÝ MOBILNÍ TELEFON?	Ano, včetně připojení na internet a využívání aplikací vyžadující připojení k internetu.	169 30,90 % <i>E:125,23</i>	26 4,75 %	38 6,95 % <i>E:79,65</i>	233 42,60 %
	Ano, včetně používání aplikací, ale bez internetu.	21 3,84 %	5 0,91 %	8 1,46 %	34 6,22 %
	Ano, ale spíše jen jako běžný telefon.	45 8,23 %	15 2,74 %	22 4,02 %	82 14,99 %
	Nepoužívám chytrý telefon.	59 10,79 %	20 3,66 %	119 21,76 % <i>E:67,69</i>	198 36,20 %

Tabulka č. 12, Využívání chytrého mobilního telefonu

Nízký počet užívání tabletu byl očekávaný, jelikož se jedná o pokročilou formu ICT. Z výsledků vyplývá, že tablet nepoužívá více než tři čtvrtiny seniorů.

POUŽÍVÁTE	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ	Σ
------------------	--------------	------------------------	----------

TABLET?	50-59	60-64	65 let a	
	let	let	více	
Ano, včetně připojení na internet a využívání aplikací vyžadující připojení k internetu.	73 13,35 %	21 3,84 %	25 4,57 %	119 21,76 %
Ano, včetně používání aplikací, ale bez internetu.	3 0,55 %	1 0,18 %	3 0,55 %	7 1,28 %
Ano, ale jen jako chytrý diář.	1 0,18 %	1 0,18 %	0 0,00 %	2 0,37 %
Nepoužívám tablet.	217 39,67 %	43 7,86 %	159 29,07 %	419 76,60 %

Tabulka č. 12, Využívání tabletu

Další otázka byla zaměřena na využívání internetového bankovníctví. Zde uvádím odpovědi 545 respondentů, jelikož dva respondenti neodpověděli. Výsledky demonstrují nedůvěru či neznalost seniorů mobilní aplikace internetového bankovníctví. Většina respondentů z kategorie 50-59let s bankou komunikuje prostřednictvím internetového bankovníctví na počítači, kdežto u generace 65let+ celých 59 % respondentů této kategorie uvedlo, že s bankou komunikuje pouze v rámci osobní návštěvy.

	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
POUŽÍVÁTE INTERNETO VÉ BANKOVNI CTVÍ?	Ano, využívám služeb internetového bankovníctví pomocí počítače i pomocí aplikace v mobilním telefonu.	88 16,09 %	12 2,19 %	9 1,65 %	109 19,93 %
	Ano, využívám služeb internetového bankovníctví, ale pouze na počítači.	141 25,78 %	32 5,85 %	55 10,05 %	228 41,68 %
	Internetové bankovníctví nepoužívám, ale používám služby telefonního bankovníctví (volání na klientskou linku banky).	10 1,83 %	5 0,91 %	12 2,19 %	27 4,94 %
	S bankou komunikuji vždy pouze v rámci osobní návštěvy pobočky.	54 9,87 %	17 3,11 %	110 20,11 %	181 33,09 %

Tabulka č. 13, Využívání internetového bankovníctví

Tabulka č. 14 demonstruje výsledky využívání internetu k osobnímu či profesnímu vzdělávání. Celkově internet ke vzdělávání využívá 75,87 % seniorů, což je příznivý výsledek. Prostor pro gerontagogiku spatřuji zejména u kategorie 65 let a více, u které 41% respondentů uvedlo, že internet ke vzdělávání vůbec nevyužívá.

POUŽÍVÁTE INTERNET K VYHLEDÁVÁNÍ INFORMACÍ, KTERÉ SLOUŽÍ K VAŠEMU DALŠÍMU OSOBNÍMU ČI PROFESNÍMU VZDĚLÁVÁNÍ?	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
velmi často (několikrát denně)	101 18,46 %	10 1,83 %	15 2,74 %	126 23,03 %	
často (jednou za den či dva)	78 14,26 %	13 2,38 %	36 6,58 %	127 23,22 %	
občas (přibližně jednou týdně)	52 9,51 %	19 3,47 %	31 5,67 %	102 18,65 %	
zřídka (přibližně jednou měsíčně)	25 4,57 %	7 1,28 %	28 5,12 %	60 10,97 %	
vůbec	38 6,95 %	17 3,11 %	77 14,08 %	132 24,13 %	

Tabulka č. 14, Využívání internetu k osobnímu či profesnímu vzdělávání

V našem šetření jsme dosáhli velmi pozitivních výsledků z oblasti domácího připojení k internetu. Zejména u seniorů nad 65let uvedlo více než 75%, že internetové připojení doma má. V šetření ČSÚ, které je v podkapitole 3.2., se k domácímu internetovému připojení přihlásilo pouze 37,4% této věkové kategorie.

MÁTE DOMA PŘIPOJENÍ K	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	

INTERNETU?	Všechny počítače u nás v domácnosti jsou připojeny na internet.	244 44,61 %	49 8,96 %	106 19,38 %	399 72,94 %
	Na internet jsou připojeny pouze některé počítače (nebo jeden počítač), o přístupu k internetu se dělíme.	36 6,58 %	13 2,38 %	35 6,40 %	84 15,36 %
	Internetové připojení doma nemáme.	14 2,56 %	4 0,73 %	46 8,41 %	64 11,70 %

Tabulka č. 15, Dispozice internetu v domácnosti seniorů

Nad očekávání dopadly výsledky ověřující přístup seniorů k počítači. Většina z respondentů každé věkové kategorie uvedla, že vlastní svůj osobní počítač, o který se s nikým nemusí dělit. Naopak očekávané hodnoty jsme získali u odpovědi „máme jeden počítač společný pro všechny“, kde naměřená hodnota téměř kopíruje očekávanou četnost.

	ŠKÁLA	VĚK RESPONDENTŮ			Σ
		50-59 let	60-64 let	65 let a více	
JAKÝ MÁTE PŘÍSTUP K POČÍTAČI ?	Mám svůj osobní počítač, o který se s nikým nedělím a mohu jej používat kdykoliv.	145 26,51% E:130,61	34 6,22% E: 29,32	64 11,70% E:83,07	243 44,42%
	Máme několik	52	9	20	81

	společných počítačů v domácnosti, které sdílíme.	9,51%	1,65%	3,66%	14,81%
	V domácnosti máme jeden počítač společný pro všechny.	84 15,36% E:84,92	18 3,29% E:19,06	56 10,24% E:54,01	158 28,88%
	Počítač doma nemám/nemáme.	13 2,38%	5 0,91%	47 8,59%	65 11,88%

Tabulka č. 16, Přístup k počítači

4.2.3. INDEX ICT ZBĚHLOSTI

Index ICT zběhlosti (dále jen I_z) budu v této práci využívat jako komplexní proměnnou, která se skládá ze složky frekvenční a rozsahové. Takto jej vymezili a legitimizovali i Pospíšil a Špatenková (2016, s. 67). Strukturu zběhlosti jsem uváděla v kapitole 4.2.1. Konstrukce indexu je složena z konstant a proměnných, kdy konstantami jsou váha otázky a počet otázek. Proměnnými je pak suma otázek a příslušná otázka. Výsledný vzorec by vypadal následovně:

$$I_z = \frac{(\sum_{I=1}^{10} O_I) - 10}{46}$$

Čím vyšší je hodnota indexu I_z , tím vyšší je zběhlost seniorů v užívání ICT. Index může nabývat hodnot od 0 do 1. Podle výsledných indexů byli respondenti rozděleni do tří skupin, a to respondenti s nízkou ICT zběhlostí, s nižší ICT zběhlostí a s vysokou až vyšší ICT zběhlostí. Výsledky uvádím v tabulce níže.

RESPONDENTI DLE INDEXU	n	%
Nízká ICT zběhlost	227	41,5

Nižší ICT zběhlost	149	27,24
Vyšší až vysoká ICT zběhlost	171	31,26

Tabulka č. 17, Respondenti dle indexu Iz

Z výsledků vyplývá, že populace seniorů má nejvyšší zastoupení v kategorii nízké ICT zběhlosti, a to 41,5%. Překvapivé je, že druhou kategorií, tedy nižší ICT zběhlost, uvedlo méně seniorů než vyšší až vysokou ICT zběhlost. Avšak skutečnost, že nejvíce seniorů se stále pohybuje v kategorii nízké ICT zběhlosti, je tento výsledek výzvou pro gerontagogiku, konkrétně pak pro organizátory edukačních aktivit pro seniory, kteří by se mohli více zaměřit na nabídku ICT kurzů.

4.3. VÝSLEDKY A DISKUZE

Hypotéza 1 předpokládala vztah mezi ICT zběhlostí a věkem respondentů.

Vztah těchto dvou proměnných uvádím v tabulce níže.

ICT zběhlost					
		Nízká ICT zběhlost	Nižší ICT zběhlost	Vyšší až vysoká ICT zběhlost	Σ
KOLIK JE VÁM LET?	50 - 59 let	70 12,80 % E: ¹⁰ 122,01 z: -9,0516***	102 18,65 % E: 80,08 z: 4,2215***	122 22,30 % E: 91,91 z: 5,5667***	294 53,75 %
	60 - 64 let	27 4,94 % E: 27,39 z: -0,1037	13 2,38 % E: 17,98 z: -1,4678	26 4,75 % E: 20,63 z: 1,5199	66 12,07 %

¹⁰ E=očekávaná četnost; z= index významnosti

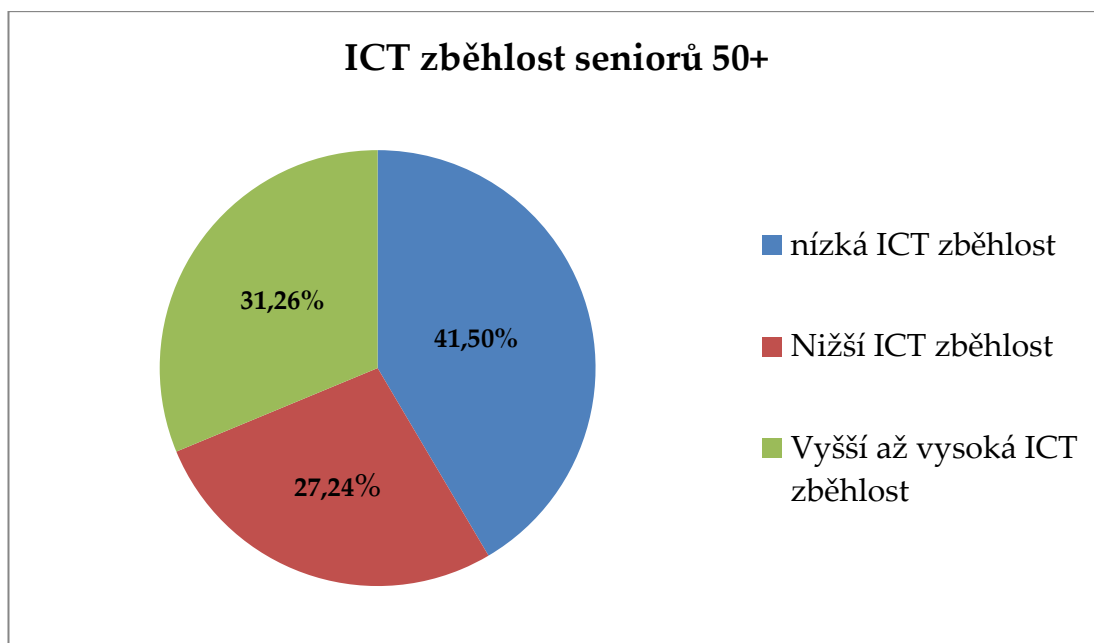

	65 let a více	130 23,77 % E: 77,60 z: 9,5857***	34 6,22 % E: 50,94 z: -3,4295***	23 4,20 % E: 58,46 z: -6,8951***	187 34,19 %
Celkem		227	149	171	$\chi^2(\text{df} = 4) =$
		41,50 %	27,24 %	31,26 %	103,3164

Tabulka č. 18, Vztah mezi ICT zběhlostí a věkem respondentů

Statistický test Chí kvadrát (χ^2), který zjišťuje rozdíl mezi naměřenou četností a očekávanou četností, pro tabulku č. 18 je 103,32. Protože je zjištěná hodnota $p = 0,0000$, můžeme potvrdit existenci vztahu mezi indexem ICT zběhlosti I_z a věkem. Mezi proměnnou „ I_z index“ a proměnnou „věk“ existuje statisticky významná souvislost, tedy že **věk ovlivňuje ICT zběhlost u seniorů**. Z výše uvedených výsledků můžeme vidět, že pravidelné užívání ICT není v populaci seniorů rovnoměrné. Dle tohoto šetření nejvíce ICT využívají senioři ve věku 50-59 let (294), kteří mají současně i nejvyšší ICT zběhlost (122). U této věkové kategorie je zajímavé zejména porovnání skutečných odpovědí a očekávané četnosti. V tomto případě můžeme vidět, že v kategorii 50-59 let je nízká ICT zběhlost nižší, než se očekávalo. Naproti tomu velmi špatné jsou výsledky u populace 65 let a více, kdy ve všech kategoriích ICT zběhlosti je výsledek horší než očekávaná četnost. Zde je ovšem nutno připomenout, že nástup ICT jednotlivé generace a populační ročníky zastihl v odlišné životní etapě, případně na odlišné fázi vzdělávání či v pracovním nasazení. Je zřejmé, že osoby ve věku 50-59 let, které jsou stále ekonomicky aktivní, budou často nuceni i ICT využívat v práci. Toto tvrzení uvádí i Tomczyk (2015, s. 100), který také dále tvrdí, že naproti profesně aktivním občanům, kteří ICT využívají zejména kvůli tomuto profesnímu požadavku, jsou starší osoby ve starobním důchodu v užívání ICT motivovány jejich sociálním prostředím. Pozitivní však je, že po součtu všech

odpovědí je míra vyšší až vysoké ICT zběhlosti (171) vyšší než součet odpovědí nižší ICT zběhlosti (149). V procentuálním vyčíslení bychom pak ICT zběhlost u seniorské populace mohli graficky znázornit takto:

Hypotéza H2 předpokládala vztah mezi mírou ICT zběhlosti a pohlavím respondentů.

ICT zběhlost					
JAKÉ JE VAŠE POHLAVÍ?		Nízká ICT zběhlost	Nižší ICT zběhlost	Vyšší až vysoká ICT zběhlost	Σ
		muž	110 20,15% E: 103,48	67 12,27% E: 68,22	73 13,37% E: 78,30
žena	116 21,25% E:122,84	82 15,02% E:80,78	98 17,95% E:92,70	296 54,21%	

Tabulka č. 19, Vztah mezi mírou ICT zběhlosti a pohlavím respondentů

Pro tuto tabulku byla zjištěna hodnota chí kvadrátu $\chi^2 = 1,4592$, $p = 0,482098$. Nejnižší ICT zběhlost mají ve výsledcích tohoto šetření nepatrně častěji ženy, a to 116 žen, oproti 110 mužům. V dotazníku ovšem častěji odpovídaly také ženy (296), naproti tomu mužští respondenti odpověděli ve 250 případech. Jeden respondent uvedl jiné pohlaví než žena či muž, proto jsem ho z tabulky vyloučila. Výsledky se téměř ve všech případech velmi blíží očekávané četnosti. Z výsledku vyplývá, že mezi proměnnou „Iz index“ a proměnnou „pohlaví“ neexistuje statisticky významná souvislost, tedy že **pohlaví neovlivňuje ICT zběhlost u seniorů**. Tato informace je velmi cenná z hlediska genderové rovnováhy. Česko má totiž podle statistik jeden z nejnižších podílů vysokoškolských studentek informačních technologií v celé Evropské unii, stejně tak jsou v pracovním odvětví ženy v IT spíše výjimkou. Zpravodajství Evropského parlamentu uvádí, že poměr žen mezi studenty IT byl v roce 2015 pouze 11,5%, poměr žen mezi zaměstnanci v IT sektoru byl v roce 2016 11,2%. Z hlediska seniorů již tak markantní rozdíly překvapivě nepozorujeme. ČSÚ uvádí, že ačkoli ČR stále patří k zemím, kde počítačová gramotnost seniorů není nejvyšší, v rámci středoevropských států patří k těm s nejvyššími hodnotami, a to jak u žen, tak i u mužů. Výrazné rozdíly mezi oběma pohlavími v neprospěch žen pak ČSÚ uvádí u zemí jihozápadní Evropy (ČSÚ, 2017, s. 55). Jak je z výsledků zřejmé, u seniorské populace v Olomouckém a Moravskoslezském kraji se tyto rozdíly smazávají a pohlaví u ICT zběhlosti nehraje roli. Tato skutečnost potvrzuje vývoj moderní společnosti, kde už jsou přežitá stereotypy, že žena pouze pečuje o domácnost.

Hypotéza 3 předpokládala, že míra ICT zběhlosti je statisticky významně ovlivněna vzděláním respondentů.

ICT zběhlost

		Nízká ICT zběhlost	Nižší ICT zběhlost	Vyšší až vysoká ICT zběhlost	Σ
JAKÉ JE VAŠE NEJVYŠŠÍ DOSAZENÉ VZDĚLÁNÍ?	ZŠ nebo vyučení v oboru	127 23,22% E:83,41 z: 7,8453***	43 7,86% E: 54,75 z: -2,3410*	31 5,67% E:62,84 z: -6,0907***	201 36,75%
	SŠ	72 13,16 % E: 88,81 z: -2,9887**	62 11,33 % E: 58,29 z: 0,7296	80 14,63 % E: 66,90 z: 2,4760*	214 39,12%
	VŠ	28 5,12 % E: 54,78 z: -5,4309***	44 8,04 % E: 35,96 z: 1,8055	60 10,97 % E: 41,27 z: 4,0386***	132 24,13%

Tabulka č. 20, Vztah mezi mírou ICT zběhlosti a dosaženým vzděláním

Pro tabulku č. 20 byla naměřena hodnota $\chi^2 = 70,8062$. Jelikož $p = 0,00000$, existuje mezi proměnnou „Iz index“ a proměnnou „nejvyšší dosažené vzdělání“ statisticky významná souvislost, tedy že **nejvyšší dosažené vzdělání ovlivňuje ICT zběhlost**. Nejpočetnější skupinou v šetření byli respondenti se středoškolským vzděláním (214), což je vzhledem k věku respondentů a době, ve které se vzdělávali, očekávaný výsledek. Naproti tomu nejmenší zastoupení mají lidé s vyšším vzděláním (132). Z výsledků vyplývá, že respondenti se základním vzděláním nebo vyučením v oboru nejsou téměř vůbec ICT kompetentní. V kategorii nízká ICT zběhlost u základně vzdělaných nebo vyučených v oboru bylo naměřeno 127 respondentů, což je oproti očekávané četnosti (83) negativní nárůst. Naproti tomu lidé s nejvyšším vzděláním vykazují nejvyšší míru ICT zběhlosti (60) a

očekávanou míru četnosti (41) pozitivně překonali. Z výsledků tabulky můžeme sledovat přímou úměru, tedy to, že se zvyšujícím se vzděláním u respondentů často roste i míra ICT zběhlosti. Pro organizátory a realizátory edukačních aktivit z toho plyne doporučení, zaměřit se především na skupinu s nejnižším vzděláním, jejichž znalosti a dovednosti z oblasti ICT jsou vzhledem k výsledkům tohoto šetření minimální.

Hypotéza 4 předpokládala, že míra ICT zběhlosti je statisticky významně ovlivněna velikostí obce, ve které respondenti žijí.

ICT zběhlost					
		Nízká ICT zběhlost	Nižší ICT zběhlost	Vyšší až vysoká ICT zběhlost	Σ
JAKÁ JE VELIKOST OBCE (POČET OBYVATEL), ODKUD POCHÁZÍTE ?	do 2000 obyvate 1	61 11,15 % E: 48,14	31 5,67 % E: 31,60	24 4,39 % E: 36,26	116 21,21 %
	2001-5000 obyv.	40 7,31 % E: 33,61	21 3,84 % E: 22,06	20 3,66 % E: 25,32	81 14,81 %
	5001-15000 obyv.	35 6,40 % E: 35,69	25 4,57 % E: 23,43	26 4,75 % E: 26,88	86 15,72 %
	15001-60000 obyv.	40 7,31 % E: 50,21	34 6,22 % E: 32,96	47 8,59 % E: 37,83	121 22,12 %
	60001-150000 obyv.	37 6,76 % E: 43,57	28 5,12 % E: 28,60	40 7,31 % E: 32,82	105 19,20 %

	nad	14	10	14	38
	150000	2,56 %	1,83 %	2,56 %	6,95 %
	obyv.	E: 15,77	E: 10,35	E: 11,88	
					$\chi^2 = 17,6229$

Tabulka č. 21, Vztah mezi mírou ICT zběhlosti a velikostí obce, ze které respondenti pocházejí

Pro tabulku č. 21 tabulku byla zjištěna hodnota $\chi^2 = 17,6229$, $p = 0,061668$. Z našeho šetření vyplývá, že senioři z obcí do 2000 obyvatel mají nejčastěji nízkou (61) nebo nižší ICT zběhlost (31). Naproti tomu nejlépe jsou na tom s ICT zběhlostí senioři z obcí nad 15 000 – 60 000 obyvatel, tedy senioři pocházející ze středně velkých sídel. Z tabulky však můžeme pozorovat, že výsledné hodnoty se blíží očekávaným hodnotám. V tomto ohledu nejpřesnější výsledky jsme získali u skupiny seniorů pocházející z obce od 5001- 15 000 obyvatel. Nejméně respondentů (38) jsme získali z měst nad 150 000 obyvatel. Avšak v této souvislosti nutno připomenout, že v Olomouckém a Moravskoslezském kraji se o této velikosti nachází pouze jedno město, a tím je Ostrava. U obcí od 1 – 15 000 obyvatel také můžeme vidět, že nejvíce respondentů vždy odpovědělo, že jejich ICT zběhlost je nízká. Následně bylo méně respondentů s nižší ICT zběhlostí a nejméně pak s vyšší až vysokou zběhlostí. U respondentů z oblastí nad 15 001 byl trend opačný. Tedy že stejně nebo méně respondentů disponuje nízkou ICT zběhlostí, a naopak více respondentů má vyšší až vysokou ICT zběhlost. Z těchto výsledků by se dalo soudit, že čím větší je obec, ve které respondent žije, tím vyšší je jeho ICT zběhlost. Avšak výsledky tabulky č. 21 tuto predikci nepotvrdily. Bylo naměřeno $p = 0,061668$, z čehož vyplývá, že mezi proměnnou „Iz index“ a proměnnou „velikost obce“ neexistuje statisticky významná souvislost, tedy že **velikost obce, ze které respondent pochází, statisticky významně neovlivňuje ICT zběhlost u seniorů.** Jedná se o

překvapivý výsledek, jelikož řada výzkumů (srov. CASTILLA et. Al., 2018, Pospíšil, Špatenková, 2016, Tomczyk, 2015) dospěla k závěrům, že senioři z venkovských oblastí jen zřídka patří mezi uživatele internetu. Na druhou stranu, vzhledem k turbulentnímu vývoji ICT, jeho dostupností a především stárnutím populace, se tento výsledek dal očekávat. Výše zmíněné výzkumy z roku 2015, 2016 už jsou v této oblasti zastaralé a lze pozorovat, jak se trend mezi seniory mění. Pro gerontagogiku, zvláště pak pro edukační aktivity zaměřené na rozvoj ICT schopností a dovedností, je tento výsledek příznivý. Demonstruje, že zájem seniorů o ICT již není tolik ovlivněn prostředím, ze kterého senior pochází a boří v tomto ohledu stereotypy, nebo jak říká Vidovičová „idylické představy o tom, že vesnice je neměnné, klidné, tak trochu zaostalé, chudé místo, kterému dominuje JZD“ (Hronová, 2017, nestránkováno). Ačkoli se starosti seniorů na venkově přece jen v něčem liší od jejich vrstevníků ve městech, výsledky našeho šetření ukazují, že ICT prorůstá do všech oblastí a postupně se stávají součástí života stále větší části naší (nejen) seniorské populace.

SHRNUTÍ EMPIRICKÉ ČÁSTI

Cílem toho výzkumu bylo zjistit, jaká je ICT zručnost seniorů Olomouckého a Moravskoslezského kraje. Tato informace je cenná nejen pro organizátory edukačních aktivit pro seniory, ale také pro výrobce a vývojáře ICT, zaměstnavatele, poskytovatele služeb, kteří přicházejí se seniory do kontaktu, a pro mnoho dalších. Všichni, kteří se snaží implementovat ICT do běžného života lidí, potřebují vědět, jaká je situace ve společnosti ohledně disponování dovedností ICT využívat. A nejedná se jen o to, jak je tato dovednost v populaci rozložena, ale také o to, jaké dovednosti jednotlivé skupiny (věkové, vzdělanostní a sociální) mají a jaký je trend jejich vývoje.

K dosažení potřebných výsledků jsem využila dotazníkové šetření Univerzity Palackého, které bylo realizováno od října 2018 do dubna 2019. Díky tomuto výzkumu bylo možné zjistit tzv. Iz index ICT zběhlosti u populace 50 let a více. Tento index zjišťoval jak stránku frekvenční (tedy četnost používání ICT u seniorů), tak i obsahovou (tedy rozsah používaných technologií). Výzkumu se zúčastnilo celkem 547 respondentů, nejvíce v kategorii 50-59let (54%), ale velmi kladně hodnotím i vyšší zastoupení seniorů 65 let a více (34%), kteří dle statistik ČSÚ tvoří všeobecně nejméně početnou část populace, která ICT využívá (2018, s. 15). Takto vysoký počet přispíval k minimalizaci možné výběrové chyby. Nepatrně více respondentů pocházelo z Moravskoslezského kraje (53%). Nejčastějšími uživateli počítače je dle výsledků skupina 50-59let. Zde je 31% respondentů (z celkového počtu dotázaných) denními uživateli počítače, kdežto pouhá 2% této věkové kategorie počítač vůbec nevyužívá. Naopak nejméně početnou skupinou jsou senioři nad 65 let, u kterých necelých 8% respondentů užívá počítač několikrát denně a vůbec jej nevyužívá 12% seniorů z celkového počtu dotazovaných. Podobně tomu je i v případě užívání internetu, mailu, a chytrého mobilního telefonu. Dle výsledků většina seniorů vůbec nevyužívá sociální sítě (59%) ani tablet (77%). Naopak poměrně příznivé jsou výsledky užívání internetového bankovníctví, kde 20% seniorů ke komunikaci s bankou využívá počítač i telefon včetně aplikací a 42% seniorů pouze počítač. Vzhledem ke skutečnosti, že finance jsou velmi citlivé téma, a obzvlášť senioři jsou v tomto ohledu často obezřetnější, považuji výsledek za pozitivní. Pro gerontagogiku je důležitá zejména oblast vzdělávání. Internet ke vzdělávání dominuje pouze u kategorie 50-59let, kde jej využívá 87% seniorů této věkové kategorie, naproti tomu u seniorů 65let a více uvedlo používání internetu ke vzdělávání pouze 59% respondentů z této nejstarší věkové skupiny. Celkové výstupy ICT zběhlosti seniorů nejsou příliš příznivé. Celých 41,5% populace 50+ uvedlo nízkou ICT zběhlost, 27,24%

nižší a pouze 31,26% vyšší až vysokou ICT zručnost. Tato skutečnost potvrdila predikovanou hypotézu, že míra ICT zručnosti je statisticky významně ovlivněna věkem respondentů. Překvapivě jsem došla k závěru, že u seniorů ICT zručnost není ovlivněna jejich pohlavím, stejně tak že velikost obce, ze které respondent pochází, statisticky významně neovlivňuje ICT zručnost u seniorů. Toto zjištění tak nepotvrzuje výsledky dřívějších výzkumů, které v této oblasti byly realizovány a deklarovaly vyšší ICT úroveň spíše obyvatelů městských oblastí. Naopak výsledky potvrdily predikovanou hypotézu týkající se vzdělání respondentů. Čím vyšší je dosažené vzdělání u seniorů, tím vyšší je jejich ICT zručnost. Toto zjištění je určitým opodstatněním pro gerontagogiku, či pro celoživotní vzdělávání a učení. Možností, jak efektivně rozvíjet ICT zručnost seniorské populace, je poskytnout jim možnost edukace, vzdělávání. Tato skutečnost je motivací pro vzdělávací instituce, neziskové organizace či další instituce, které seniorům nabízejí možnost vzdělávání. Pokud by v tomto ohledu došlo k synchronizaci úsilí všech těchto subjektů a společně s podporou politiků, by došlo ke zkvalitnění formálního i neformálního vzdělávání, troufnu si říct, že by podobný výzkum v příštích letech mohl sklízet minimálně o stupeň lepší výsledky.

ZÁVĚR

Demografické prognózy mluví jasně- seniorů přibývá a společnost stárne. A proto výsadou této doby není jen skutečnost, že lidé žijí déle, ale také to, že se snaží žít svůj život aktivněji. Častěji se vzdělávají, zajímají se o životní styl, o společenské dění,... Všechny tyto aktivity jim usnadňují ICT. A může tomu tak být i ve stáří. Staří lidé ovšem oproti mladší generaci mají jednu nevýhodu, a tím je skutečnost, že rozmach ICT je zastihl až v pozdějším věku. I přesto se však nové technologie postupně implementují do života seniorů. A tak (nejen) díky nim stáří již dávno není obdobím dožívání, ale je to životní fáze, která poskytuje prostor k realizaci svých zájmů, vzdělávání se, cestování, častějšímu kontaktu se vzdálenými příbuznými aj. Lidé v postproduktivním věku mají možnost využít řadu volnočasových a vzdělávacích aktivit, kterými si mohou vyplnit, zpestřit či usnadnit život ve stáří.

Pro tuto diplomovou práci jsem si vybrala téma informační gramotnosti seniorů, konkrétně její segment, a to ICT zběhlost seniorů, protože jej považuji za velmi aktuální. Téma informační gramotnosti je velmi obsáhlé a v rámci jedné DP nebylo možné pojmout problematiku komplexně. Cílem práce bylo zjistit, jaká je ICT zběhlost seniorů Olomouckého a Moravskoslezského kraje ve vztahu k demografickým a sociálním charakteristikám. Díky tomuto tématu a díky vedoucí mé práce, paní PhDr. Mgr. Naděždě Špatenkové, Ph.D., MBA, jsem dostala příležitost participovat na výzkumném šetření Univerzity Palackého, které se nazývalo „Dotazník pro výzkum hodnot, základních světonázorových otázek, volného času, ekonomické situace a zběhlosti v užívání informačních technologií“ a jehož hlavním řešitelem byl PhDr. Jiří Pospíšil, Ph.D. Byla to pro mě velmi cenná a zajímavá zkušenost, která mi během příprav mé DP nastínila téma ICT zběhlosti seniorů i z pohledu samotných seniorů.

Práce byla rozdělena na část teoretickou a empirickou. V teoretické části jsem se komplexně zamýšlela nad problematikou stárnutí populace a její souvislostí s ICT. Snažila jsem se uceleně popsat vnímání seniorů, jejich edukace, využívání ICT a také chápání informační gramotnosti různými českými i zahraničními autory a institucemi. Empirická část práce pak byla zaměřena zejména na interpretaci dat z výzkumného šetření, které se mimo jiné zaměřilo na zkoumání ICT zběhlosti seniorské populace. V této části práce jsem stanovila hypotézy, výzkumné otázky a v rámci metodologie výzkumu jsem provedla operacionalizaci na měřitelné znaky a vysvětlila jsem index I_z (ICT zběhlosti). Následně jsem data podrobila analýze a interpretaci a v závěru práce jsem představila výsledky tohoto šetření. Z těch vyplývá, že ačkoli ICT zběhlost u seniorů není na nejvyšší úrovni, oproti výzkumům z dřívějších let se její úroveň stále zvyšuje. Tato skutečnost je ovlivněna několika faktory, a těmi jsou například vymírání populace, kterou rozmach ICT vůbec nezasáhl, stárnutí obyvatel a častější implementace ICT do běžného života.

Podle výsledků vyplývajících z dotazníkového šetření a dle mého názoru, by bylo vhodné, aby se rozšířila nabídka vzdělávacích ICT kurzů pro seniory, nebo lépe, aby pro seniory byla dostupnější. Ačkoli se lidé sami věnují rozvoji svých ICT dovedností, zdaleka nejsou schopni využít všech technologií, pokud jim je někdo podrobněji nepředstaví a není jim nápomocen při učení se ovládat tyto technologie. U vzdělávacích kurzů je také velmi důležité, aby byla jejich nabídka k seniorům vhodně distribuována, a ti se ji pak nebáli využít. Skutečností, že u seniorů je třeba zvýšit jejich ICT kompetence, by mohla být příležitostí pro knihovny, domovy důchodců, U3V, spolky pro seniory aj., kteří mají pro realizaci edukačních aktivit vhodné nástroje a pomůcky. Pokud by tyto instituce nabídly seniorům vhodným a motivujícím způsobem vzdělávací kurzy, jsem

přesvědčena, že by se nejen zvýšila jejich obsazenost, ale také pozitivní vnímání ICT seniorskou populací.

Co říci závěrem? Každý chce žít dlouhý život, ale zestárnout už chce málokdo. Tento biologický proces je nezvratný, avšak ve 21. století je znám způsob, jak si stárnutí udělat příjemnější a nedívat se na něj pouze jako na etapu pouhého dožívání. Nápomocné nám v tomto procesu mohou být především vzdělávací, zájmové či jiné aktivity, které nám poskytnou pocit sounáležitosti, angažovanosti, smysluplnosti, dodají psychickou pohodu a chuť do života. A právě ICT mohou být vhodným nástrojem, který tyto aktivity může usnadnit, zpestřit či podpořit. Jen je nutné naučit se s nimi pracovat.

SEZNAM ZKRATEK

Ad.	A další
Aj.	A jiné
AKVŠ ČR	Asociace knihoven vysokých škol České republiky
ALA	American Library Association (Americká knihovnická asociace)
ANZII	The Australian and New Zealand Institute for Information Literacy (Australský a Novozélandský institut informační gramotnosti)
Atd.	A tak dále
CILIP	Chartered Institute of Library and Information Professionals (Institut pro knihovníky a informační specialisty)
CŽU	Celoživotní učení
CŽV	Celoživotní vzdělávání
ČSÚ	Český statistický úřad
ECDL	European Computer Driving Licence (Evropská licence k používání počítače/"řidičský průkaz k počítači")
EU	Evropská unie
FG	Funkční gramotnost
IAGG- ER	International Association of Gerontology and Geriatrics for the European Region (Mezinárodní asociace gerontologie a geriatrie pro evropský region)

IALS	International Adult Literacy Survey (Mezinárodní výzkum funkční gramotnosti dospělých)
ICT	Informační a komunikační technologie
IG	Informační gramotnost
ISG	International Society for Gerontechnology (Mezinárodní společnost pro gerontotechnologii)
IT	Informační technologie
IVIG	Odborná komise pro informační výchovu a informační gramotnost na vysokých školách
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)
NFIL	National Forum on Information Literacy (Národní fórum informační gramotnosti)
U3V	Univerzita třetího věku
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace OSN pro vzdělání, vědu a kulturu)
WHO	World Health Organisation (Světová zdravotnická organizace)

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ALTMANOVÁ, J. et al. (2011). *Gramotnosti ve vzdělávání – Soubor studií*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický.

BALÁŽ, V. et al. (2013). *Stratégia aktívneho starnutia – podkladová štúdia*. Bratislava: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky.

BARTOŇKOVÁ, H. (2013). *Teorie celoživotního vzdělávání*. Univerzita Palackého: Olomouc.

BASL, J., POUR, J. (2015). *Informační společnost a rozvoj užití ICT*. Praha: Buletin CES. [online] [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: https://www.vsem.cz/data/data/ces-soubory/bulletin/gf_bulletin11.pdf

BASL, J., BLAŽÍČEK R. (2012). *Podnikové informační systémy: Podnik v informační společnosti*. Praha: Grada Publishing.

BAWDEN, D. (2001). *Information and digital literacies: A review of concepts*. *Journal of Documentation*, [online] [cit. 2019-09-01]. Dostupné z: <https://pdfs.semanticscholar.org/14d9/bee9f481ddf3eae265c3471ffc14540fd35a.pdf?ga=2.238159620.542568003.1561642114-1718760701.1561642114>

BEHRENS, S. J. (1994). *A conceptual analysis and historical overview of information literacy*. College & Research Libraries. [online] [cit. 2019-12-01]. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/NKKR/pdf/0401/0401007.pdf>

BOČKOVÁ, V. (2002). *Vzdělávání – průvodní jev života*. Olomouc: Andragogé – Centrum otevřeného a distančního vzdělávání Univerzity Palackého.

BRDIČKA, B. (2003). *Role internetu ve vzdělávání*. Kladno: AISIS.

CASTILLA et. Al. (2018). *Teaching digital literacy skills to the elderly using a social network with linear navigation: A case study in a rural area*. In:

International Journal of Human-Computer Studies. [online]. [cit. 2019-10-01].

Dostupné z:

https://www.researchgate.net/publication/325446817_Teaching_digital_literacy_skills_to_the_elderly_using_a_social_network_with_linear_navigation_A_case_study_in_a_rural_area

CILIP defines Information Literacy for the UK. (2004). [online]. [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: http://eprints.rclis.org/7459/1/Article_Update_25102004.pdf

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2003). *Projekce obyvatelstva České republiky*. [online]. [cit. 2019-08-01]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20538390/4025rra.pdf/9142790b-9517-463c-860b-8fc78897f30d?version=1.0>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2008). *Informační společnost* [online]. [cit. 2019-08-01]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/23838001/000108c13b.pdf/74584c93-0d97-4fa9-816b-7732a46b773c?version=1.0>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2017). *Ženy a muži v datech*. [online]. [cit. 2019-10-10]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/45709986/30000417.pdf/1fa799cb-c008-4271-a09c-9035e22923cc?version=1.2>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. (2018). *Využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech a mezi jednotlivci*. [online]. [cit. 2019-07-23].

Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/61508128/06200418.pdf/1f14bc58-44b0-4f82-96b9-fd712374ffd5?version=1.1>

ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L. (2012). *Sociální gerontologie – Úvod do problematiky*. Praha: Grada Publishing.

ČORNANIČOVÁ, R. (1998). *Edukácia seniorov: vznik, rozvoj, podnety pre geragogiku*. Bratislava: Univerzita Komenského.

ČORNANIČOVÁ, R (2015). *Kvalita života v senu*. In Špatenková, N., Smékalová, L. *Edukace seniorů: Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing.

ČORNANIČOVÁ, R., PETŘKOVÁ, A. (2004). *Gerontagogika: úvod do teorie a praxe edukace seniorů*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého

DELELLO, J., McWHORTER, R. (2015). *Reducing the Digital Divide: Connecting Older Adults to iPad Technology*. [online]. [cit. 2019-08-01]. Dostupné z: <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0733464815589985>

MĚSÍČNÍK ČESKÉHO STATISTICKÉHO ÚŘADU. (2019). *Do poloviny století bude o polovinu více seniorů*. [online]. [cit. 2019-05-28]. Dostupné z: <https://www.statistikaamy.cz/2019/02/do-poloviny-stoleti-bude-o-polovinu-vice-senioru/>

DOMBROVSKÁ, M. (2004). *Informační gramotnost- Teorie a praxe v ČR*. Národní knihovna [online]. [cit. 2019-07-15]. Dostupné z: <http://full.nkp.cz/nkkr/pdf/0401/0401007.pdf>

ECDL. (2012). *ECDL/ ICDL Computer Essentials*. [online]. [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <http://ecdl.org/media/computeressentials.pdf>

EUROSTAT. (2015). *People in the EU: who are we and how do we live?* [online]. [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/7089681/KS-04-15-567-EN-N.pdf>

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE. (2006). *Doporučení o klíčových kompetencích pro celoživotní učení*. [online]. [cit. 2019-08-25]. Dostupné z: http://www.nuov.cz/uploads/RVP/KK/Evropsky_referencni_ramec.pdf

FALTÝN, J., NEMČÍKOVÁ, K., ZELEDOVÁ, E. (2010). *Gramotnosti ve vzdělávání*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický. [online]. [cit. 2019-10-07]. Dostupné z: <http://www.vuppraha.rvp.cz/wp-content/uploads/2010/02/Gramotnosti-ve-vzdělávání1.pdf>

FARKOVÁ, M. (2009). *Dospělost a její variabilita*. Praha: Grada Publishing.

GRECMANOVÁ, H. (2015). *Od čtenářské k digitální gramotnosti* [online]. In fhv.uniza.sk. Fakulta humanitních vied. [cit. 2019-07-18]. Dostupné z: https://fhv.uniza.sk/mkd_revue/04_2015/04_2015_grecmanova.pdf

HRONOVÁ, Z. (2017). *Dnešní senioři byli fanoušky Beatles, my jim cpeme dechovku. Mladí neznají staré, varuje socioložka*. [online]. In: aktuálně.cz [cit. 2019-10-28]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/veda/diskriminace-senioru-lucie-vidovicova-muni/r~412b949e914a11e782f9002590604f2e/>

HRONÍK, F. (2007). *Rozvoj a vzdělávání pracovníků*. Praha: Grada Publishing.

CHRÁSTKA, M. (2016). *Metody pedagogického výzkumu: Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada Publishing.

ISG. *ISG's 11th World Conference of Gerontechnology*. [online]. Netherlands [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: <http://www.gerontechnology.org>

ISG. *ISG's 11th World Conference of Gerontechnology*. [online]. Netherlands [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: <http://www.sfu.ca/fc/ISG2018/general-information.html>

IVIG (2007) *Jak rozumíme informační gramotnosti*. [online]. Praha [cit. 2019-07-26]. Dostupné z: <https://akvs.cz/wp-content/uploads/2016/05/ivig-jak-rozumime.pdf>

JEDLIČKOVÁ, P. (2006). *Přístup k využívání ICT z hlediska dalšího vzdělávání: nerovnosti v zapojení do informační společnosti*. Praha: Národní observatoř zaměstnatelnosti a vzdělávání NOZV-NVF. [on-line] [cit. 2018-05-24]. Dostupné z: <http://www.nvf.cz/wp-5-2006-pristup-k-vyuzivani-ict-z-hlediska-dalsiho-vzdelavani-nerovnosti-v-zapojeni-do-informacni-spolecnosti>

KALVACH, Z. (1997). *Úvod do gerontologie a geriatrie*. Praha: Karolinum.

KALVACH, Z. (2004). *Úspěšné stárnutí a aktivní stáří*. Praha: Státní zdravotní ústav. Dostupné z: http://www.szu.cz/uploads/documents/czsp/edice/plne_znani/starnuti.pdf

KOL. AUTORŮ. (2000). *Výchova a vzdělávání dospělých: Andragogika*. Slovenské pedagogické nakladateľstvo: Bratislava.

KOL. AUTORŮ. (2001). *Bílá kniha: Národní program rozvoje vzdělávání v České republice*. Tauris: Praha. [online]. [cit. 2019-05-28]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/nuv/strategicke/Bila_kniha_2001.pdf

KOVÁŘOVÁ, P. (2012). *Trendy v informačním vzdělávání*. Zlín: VeRBuM.

KRYSTOŇ, M., ŠERÁK, M., TOMCZYK, L. (2014). *Nové trendy ve vzdělávání seniorů*. Banská Bystrica – Praha – Kraków: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR. [online]. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: https://gerontolodzy.files.wordpress.com/2014/10/ksiazka_pl-cz-sk_tomi.pdf

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. (2006). *Vývojová psychologie*. Praha: Grada.

LIVEČKA, E. (1982). *Výchova ke stáří a ve stáří*. In: WOLF, J. a kol. *Umění žít a stárnout*. Praha: Nakladatelství svoboda.

MALEWSKI, M. (1998). *Teorie andragogiczne*. Wrocław: WYD. Uniwersytetu Wrocławskiego.

MARTÍNEZ-ALCALÁ, C. et. Al. (2018). *Digital Inclusion in Older Adults: A Comparison Between Face-to-Face and Blended Digital Literacy Workshops*. [online]. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fict.2018.00021/full>

MPSV. (2012). *Národní strategie podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013-2017*. [online]. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: https://mpsv.cz/files/clanky/13099/Teze_NS.pdf

MPSV. (2013). *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí 2013 – 2017*. [online]. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/14540/III_vlada_Akcni_plan_staruti_.pdf

MPSV. (2017). *DIGITÁLNÍ GRAMOTNOST: Zpráva o stavu a výuce digitální gramotnosti a komparace se zahraničím*. [online]. [cit. 2019-07-23]. Dostupné z: https://www.mpsv.cz/files/clanky/31592/Digitalni_gramotnost_reserse.pdf

MÜHLPACHR, P. (2009). *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita.

PALÁN, Z. *Andragogický slovník* [online]. [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: <http://www.andromedia.cz/andragogicky-slovník/gramotnost>

PAVLÍK, Z., KALIBOVÁ, K. (2005). *Mnohojazyčný demografický slovník, český svazek*. Praha: Česká demografická společnost.

PAVELKOVÁ, J., KNAIFL, O., PREUSS, K. (2012). *Funkční a finanční gramotnost. Speciální pedagogika: časopis pro teorii a praxi speciální pedagogiky*.

22(2), 108-119. [online]. [cit. 2019-07-19]. Dostupné z: dspace.specpeda.cz/bitstream/handle/0/160/108-119.pdf

POSPÍŠIL, J., ŠPATENKOVÁ, N. (2016). *Čeští senioři a ICT: výsledky empirického šetření*. In: Tomczyk, L., Határ, C., Špatenková, N. eds. *Edukácia a gramotnosť seniorov: časť VI*. Kraków-Nitra-Olomouc: Uniwersytet pedagogiczny w Krakowie, Katedra pedagogiki społecznej i andragogiki.

PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. (2014). *Andragogický slovník. 2., aktualiz. a rozš. vyd.* Praha: Grada.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. (2001). *Pedagogický slovník*. Praha: Portál.

PUNCH, K. F. (2008). *Základy kvantitativního šetření*. Praha: Portál.

RABUŠICOVÁ, M. (2002). *Gramotnost: staré téma v novém pohledu*. Brno: Masarykova univerzita.

RADA EVROPSKÉ UNIE. (2018). *Doporučení rady o klíčových kompetencích pro celoživotní učení*. [online]. [cit. 2019-08-25]. Dostupné z: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018H0604(01)&from=EN)

SAK, P., KOLESÁROVÁ, K. (2012). *Sociologie stáří a seniorů*. Praha: Grada.

SELECKÝ, E. (2014). *Využitie nových technológií vo vzdelávaní seniorov*. In: ASUTV, *Edukácia v treťom veku: zborník abstraktov a príspevkov odbornej konferencie s medzinárodnou účasťou organizovanej k 20. výročiu založenia Asociácie univerzít tretieho veku na Slovensku*. [online] [cit. 2019-09-23]. Dostupné z: <https://asutv.sk/dokumenty/zbornik-k-20-vyrociu-asutv/>

STATISTIKA&MY. (2019). *Do poloviny století bude o polovinu více seniorů*. [online]. [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: http://www.statistikaamy.cz/wp-content/uploads/2019/03/18041902_PDF_A.pdf

STÁTNÍ INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ POLITIKA [online]. Praha, 2006 [cit. 2019-07-29]. Dostupné z: <http://www.culturenet.cz/res/data/002/000269.pdf>

STRATEGIE CELOŽIVOTNÍHO UČENÍ ČR. (2007). [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy: Praha. [cit. 2019-08-05]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/dalsi-vzdelavani/strategie-celozivotniho-uceni-cr>

ŠERÁK, M. (2009). *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál.

ŠINDELÁŘ, J. (2005). *Počítačová gramotnost v ČR - unikátní průzkum znalostí populace*. Živě.cz [online] [cit. 2019-10-05]. Dostupné z: <https://www.zive.cz/Clanky/Pocitacova-gramotnost-v-CR---unikatni-pruzkum-znalosti-populace/sc-3-a-126364/default.aspx>

ŠPATENKOVÁ, N. (2016). *LGBT senioři/rky – neviditelná menšina*. Proud: Praha.

ŠPATENKOVÁ, N. (2013). *Gerontagogika*. Olomouc: VUP.

ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L. (2015). *Edukace seniorů: Geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada Publishing.

TOMCZYK, L. (2015). *Vzdělávání seniorů v oblasti nových médií*. Praha: Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR.

TOMCZYK, L., HATÁR, C., ŠPATENKOVÁ, N. (2016). *Edukace a gramotnost seniorů*. Krakow: Katedra Pedagogiki Społecznej i Andragogiki.

TOŠNEROVÁ, T. (2002). *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině: Průvodce pro zdravotníky a profesionální pečovatele*. Praha: Ambulance pro poruchy paměti: Ústav lékařské etiky 3. LF UK

VALENTA, J. (2015) *Gramotnosti, kompetence, standardy, indikátory (a ti druzí) I (aneb Výlet do džungle ...)*. [online]. Nepublikovaný rukopis. [cit. 2019-05-28]. Dostupný z: <http://pedagogika.ff.cuni.cz/node/15?q=node/15#JV>

VAVŘÍK, M. (2010). *Sociální exkluze a ideologie*. In: *Inkluze versus exkluze - dilema sociální patologie*. Brno: Institut mezioborových studií.

VESELÝ, A. (2004). *Společnost vědění jako teoretický koncept* [online]. Univerzita Karlova: Praha. [cit. 2019-08-04]. Dostupné z: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/19312e4bc874d3b9d93fde75d4b74099fc4fead2_533_413vesely16.pdf

VIDOVIČOVÁ, L., GALČANOVÁ, L., KAFKOVÁ, M., SÝKOROVÁ, D. (2013). *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. SLON: Praha.

VIDOVIČOVÁ, L., RABUŠIC, L. (2003). *Senioři a sociální opatření v oblasti stárnutí v pohledu české veřejnosti*. VÚPSV: Praha

WEBSTER, F. (2006). *Theories of information society*. 3. vyd. New York: Routledge.

WORLD HEALTH ORGANIZATION. (2007). *Global age-friendly cities: a guide*. [online]. [cit. 2019-05-28]. Dostupné na: https://www.who.int/ageing/WHO_age_friendly_cities_cz.pdf

WORLD HEALTH ORGANIZATION. (2002). *Active Ageing: A Policy Framework*. [online]. [cit. 2019-05-28]. Dostupné na: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67215/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf;jsessionid=B028D26F8B05D5E07D7B6501E2FA3063?sequence=1

ZELENKA, J. (2008). *Informační a komunikační technologie*. Hradec Králové: Gaudeamus.

ZORMANOVÁ, L. (2017). *Didaktika dospělých*. Praha: Grada.

ZOUNEK, J. (2009). *E-learning – jedna z podob učení v moderní společnosti*. Brno: Masarykova univerzita.

ZOUNEK, J. (2006). *ICT, digitální propast a vzdělávání dospělých: Socioekonomické a vzdělávací aspekty digitální propasti v České republice*. Brno: Sborník prací. Filozofická fakulta brněnské univerzity. [online] [cit. 2019-08-04]. Dostupné z: <https://www.phil.muni.cz/journals/index.php/studia-paedagogica/article/view/429/585>.

ZPRAVODAJSTVÍ EVROPSKÉHO PARLAMENTU. (2018). *Podpořit ženy v oboru informačních technologií (infografika)*. [online] [cit. 2019-10-10]. Dostupné z:

<https://www.europarl.europa.eu/news/cs/headlines/society/20180301STO98927/podporit-zeny-v-oboru-informacnich-technologii-infografika>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Dotazníkové šetření

Dotazník pro výzkum hodnot, základních světónázorových otázek, volného času, ekonomické situace a zběhlosti v užívání informačních technologií

© 2018 Univerzita Palackého v Olomouci

Popis prováděného šetření

Vážení přátelé,

dovolujeme si Vás požádat o vyplnění dotazníku zaměřeného na výzkum prožívání volného času v širším kontextu. Budeme zkoumat rovněž Vaše postoje k vybraným světónázorovým otázkám, hodnotám a také Vaši zběhlost v oblasti ekonomické a finanční. Úplně na závěr se Vás dovolíme zeptat na základní informace o Vaši osobě. Celý dotazník však začneme otázkami o Vašich zkušenostech s používáním informačních technologií.

Vyplnění dotazníku Vám zabere maximálně 40 minut. Vámi poskytnutá data jsou zcela anonymní. Nikdy je nebudeme vyhodnocovat samostatně, ale vždy jako součást odpovědí od všech účastníků výzkumu.

Za vyplnění dotazníku Vám velmi děkujeme a můžeme se Vám zaručit, že Vaše úsilí nepřijde nazmar. Bude sloužit k hlubší reflexi prožívání volného času a ke sledování jeho proměn.

Informace pro respondenty

Dotazník obsahuje 75 otázek. V naprosté většině otázek je vyžadována pouze jedna odpověď. Tyto otázky mají u jednotlivých odpovědí kroužky, které stačí vybarvit nebo jinak zřetelně označit. Tam, kde je možno uvést více odpovědí, jsou u jednotlivých odpovědí čtverečky. Můžete je vybarvit nebo zaškrtnout. Opravy provádějte tak, aby bylo zcela zřejmé, která odpověď je platná. Chybnou odpověď výrazně přeškrtněte. Prosím věnujte zvýšenou pozornost zadávání Vašich aktivit ve volném čase a nezapomeňte ani na činnosti, které děláte v určitém období roku nebo jen velmi zřídka.

Kontaktní údaje realizátora výzkumu

Univerzita Palackého v Olomouci

Katedra křesťanské výchovy

Univerzitní 22, 771 47 Olomouc

PhDr. Jiří Pospíšil, Ph.D.

+420 739 249 028, jiri.pospisil@upol.cz

Autoři dotazníku

PhDr. Jiří Pospíšil, Ph.D., Univerzita Palackého v Olomouci, jiri.pospisil@upol.cz

Mgr. Helena Pospíšilová, Ph.D., Univerzita Palackého v Olomouci, helena.pospisilova@upol.cz

PhDr. Ing. Ludmila Trochtová, Univerzita Palackého v Olomouci, ludmila.trochtova@upol.cz

PhDr. Naděžda Špatenková, Ph.D., MBA, Univerzita Palackého v Olomouci, nadezda.spatenkova@upol.cz

Bc. Hana Kokosiňska, Univerzita Palackého v Olomouci

B00 - Identifikace výzkumníka

Údaj nezbytný pro určení zodpovědnosti za získaná data.

1. Kód výzkumníka (osobní číslo)

Prosím uveďte osobní číslo výzkumníka *Osobní číslo je kód, který Vám byl přidělen, nebo Vaše studijní číslo, pokud jste student/ka studentka. Informace slouží k rozlišení původců dat.*

B01 - Zběhlost v užívání informačních a komunikačních technologií

2. Jste zvyklý/á používat pravidelně počítač?

Velmi často (několikrát denně) | Často (jednou za den či dva) | Občas (přibližně jednou týdně) | Zřídka (přibližně jednou měsíčně) | Vůbec

3. Jaký máte přístup k počítači?

Mám svůj osobní počítač o který se s nikým nedělím a mohu jej používat kdykoliv | Máme několik společných počítačů v domácnosti, které sdílíme | V domácnosti máme jeden počítač společný pro všechny | Počítač doma nemám/nemáme

4. Máte doma připojení k internetu?

Všechny počítače u nás v domácnosti jsou připojeny na internet | Na internet jsou připojeny pouze některé počítače (nebo jeden počítač), o přístup k internetu se dělíme | Internetové připojení doma nemáme

5. Využíváte počítač k prohlížení internetu?

Ano, počítač si bez internetu ani neumím představit | Často (jednou za den či dva) | Občas (přibližně jednou týdně) | Zřídka (přibližně jednou měsíčně) | Vůbec

6. Používáte chytrý mobilní telefon?

Ano, včetně připojení na internet a využívání aplikací vyžadujících připojení k internetu | Ano, včetně používání aplikací, ale bez internetu | Ano, ale spíše jen jako běžný telefon | Nepoužívám chytrý telefon

7. Používáte tablet?

